
Appendix tertii tomi

OPERUM S. AUGUSTINI

COMPLECTENS ALIQUOT IN SCRIPTURAM TRACTATUS IPSI OLIM FALSO ADSRIPTOS,

NIMIRUM :

DE MIRABILIBUS S. SCRIPTURÆ, LIBROS TRES.

DE BENEDICTIONIBUS PATRIARCHÆ JACOB.

QUESTIONES VETERIS ET NOVI TESTAMENTI, olim in IV tomo exhibitas.

IN APOCALYPSIM JOANNIS EXPOSITIONEM, olim in IX tomo.

Alia quædam opuscula in tertii tomi Appendice antehac contenta, cum ad sacram Scripturam non pertineant, in alios tomos retulimus, scilicet : de Ecclesiasticis Dogmatibus, de Fide ad Petrum, de Spiritu et Anima, Quæstiunculas de Trinitate, in VIII tomo; et sententias Prosperi, in IX tomo.

ADMONITIO

IN PROXIME SUBJECTUM OPUSCULUM.

Hoc opusculum nec stilo, nec ingenio refert S. Augustinum, judicio Erasmi et Lovaniensium Theologorum. Id quod jam olim intellexerat S. Thomas, qui in parte 3, q. 45, a. 5, non vult hosce libros auctoritate pollere, falsoque adscribi Augustino dicit. In Mss. et superioribus editionibus, si tamen Erasmianam exceperis, præmittitur præfatio epistolari forma, e qua vel sola constare potest librorum istorum auctorem non esse Augustinum Hipponensem, sed alium quemdam cognominem, qui cum hic episcopis et presbyteris, maxime Carthaginiensium, dedit id operis; inferius tamen videtur se gente Anglum, sive Hibernum indicare, in lib. 1, cap. 7 : ubi quidpiam obiter observans de insulis, Hiberniam ex omnibus unam nominat; pauloque post æstum maris Ledonem ac Malinam appellat, verbis apud Anglos vicinosque accolæ Britannici maris, præsertim ævo Bedæ, usu receptis. Tum in lib. 2, cap. 4, Manichæum quemdam Hiberniensem mortuum notat : quo insuper loco de cyclis disserens, ostendit liquido se post 660 Christi annum scripsisse hos libros; quos ab ipso non Carthaginiensium, sed Cantuariensium, vel Cambrensiùm (si tamen vox jam in usu erat), vel Kilkenensium, etc., mo posteriorum presbyteris nuncupatos fuisse suspicamur.

DE MIRABILIBUS SACRÆ SCRIPTURÆ

LIBRI TRES.

Venerandissimis urbium et monasteriorum Episcopis et Presbyteris, maxime Carthaginiensium (a),
AUGUSTINUS per omnia subjectus, optabilem in Christo salutem.

Beatissimi, dum adhuc viveret, Patris mei Eusebii ad hoc opus præcepto constrictus, adhortantibus etiam vobis Christianis, vel maxime venerandissimo magistro imperii auctoritate compellente, tres de Mirabilibus sanctæ Scripturæ Veteris ac Novi Testamenti libros, in historica expositione, quanta potui brevitate, Domino annuente, composui : in quibus arrepti operis audacia jubentium auctoritate excusabitur. Me etenim quamvis illis quæ dicebantur imparem esse conspexeram, præcipientium tamen imperiis cedere, et

(a) Fortasse, *Cantuariensium*.

in aliam partem declinare non audebam; certissime sciens quod major vindicta jussionum refugam inobedientem consequitur, quam præcepto obtemperantem cuiuscumque imperato imparem operi vituperantium accusatio comitatur. Plus namque periculi fugiens Jonas propheta in marinis fluctibus reperit (*Jona. ii, 1*), quam accusationis, si quod jubebatur impleret, in sermonibus populi sui pateretur, quod metuit. Propheta quoque altaris Bethel, quoniam laboriosi itineris famem et sitim, ut sibi jussum fuerat, non perpetravit, inobedientiæ vindicta mortem ipsam paulo

post in via saturatus invenit (III Reg. xii). Jeremias vero adhuc puer, nec litterarum doctrinam, nec virilis prudentiæ vigorem (quando a Domino missus est prophetare) habuit: sed quod præcepto obediverat, scientiam quam non habuerat, accipere promeruit (Jerem. i, 4-9). Unde ergo non mea exigua facultatis penuriam, sed præcipientium providam aspicio auctoritatem. Quoniam si in me igniculum aliquem lucis non crederetis, nullo modo mihi tam præcipui operis inguiosum laborem injungeretis. In his voluminibus talis dispositionis ratio intenditur, ut primus de Moysi Pentateucho, secundus de Prophetis (a), tertius de Novo Testamento prænotetur. Cuncti vero laboris hoc magnopere intentio procurat, ut in omnibus rebus, in quibus extra quotidianam administrationem aliquid factum videtur, non novam ibi Deum facere naturam, sed ipsam quam in principio condidit, gubernare ostendat. Præterea etiam in hoc opere curavimus, ut sepositis adhuc figurarum intellectibus, rerum tan-

(a) Vetus codex monasterii S. Audoeni Rotomagensis, de prophetis.

tummodo gestarum rationem et ordinem exponeremus. Quoniam in his locis de quibus historica narratione quædam tetigimus, multiplex sensuum intellectus habetur; et si de ipso per singula disputaremus, plurimos libros et longioris laborem operis legentibus præberemus. Sed hoc præcipue negligentius omittimus idcirco rati sumus, quoniam quicumque auctores hæc loca explanare curaverunt, mystico allegoriarum intellectu, hoc est, figurali expositioni, quæ in his repta est, adhaerunt. Hoc autem opus utrum intereat, an maneat, in vestro pendet arbitrio. Ab enim vestrum, id est, Bathano¹, post patrem Manichæanum² si quid intelligentiæ addidi, et ab altero, ut credo, saliva oris ejus vicem laborum causam suscepi. Ab omnibus vero legentibus generatim oratio nostra atque petitio deplorat, quatenus ea quæ dicta sunt antequam decursa intelligant, occasione aliqua non fastidiant.

¹ Audoonensis Ms., Bathano. Fortasse, Bathano; qui fuit Scutus episcopus, apud Bedam, lib. 2 Hist., cap. 19.

² Aul. Ms. Manichæanum.

LIBER PRIMUS.

De Moysi Pentateucho.

CAPUT PRIMUM. — De Deo Creatore et constitutione creaturarum.

Cum omnipotentis Dei auxilio de mirabilibus rerum cupimus tractare sermonem, unde repetendum aptius et sumendum videtur exordium, quam ab ipso rerum omnium Creatore, de quo sæpe Scriptura attestatur dicens: *Qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia, quorum non est numerus (Job. ix, 10)*. Quorum omnium mirabilium velut principale quoddam fundamentum instituit, quando omnes quas condidit creaturas, ex nihilo fecit. Aternus ergo et omnipotens Creator rerum, trinus et individuus semper manens, sine ullo potentia suæ detrimento, solus sine tempore cunctas præcessit creaturas: ac deinde ut immensam bonitatem ac potentiam et benevolentiam, quas in se solo prius habuit, etiam per creaturas ostenderet; ex informi materia, quam ipse prius ex nihilo condidit, cunctarum visibilium et invisibilium rerum, hoc est, sensibilium et insensibilium, intellectualium et intellectu carentium, species multiformes divisit. Quod, ut libri Geneseos auctoritas confirmat, per sex dierum alternationem effectum fuisse monstratur; ita ut in die sexto cuncta consummasse, quæ ad institutionem et instructionem pertinent creaturæ, firmissime declaratur. Sic enim scribitur: *Et consummavit Deus omnia opera sua in die sexto, et benedixit diem septimum, quod in ipso requievit ab omnibus operibus suis (Gen. ii, 2)*. Ex quo intelligitur, Deum in die sexto omnia perfecisse, ut in die septimo non a labore, sed ab opere videatur cessasse. Sed quod Dominus Jesus Judæis de sabbati requie querentibus respondit, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. vi, 17)*; illum quidem die sexto cuncta perfecisse et in septimo requievisse credimus, et usque modo operari non dubitamus. Sed quemadmodum tunc consummasse, et tunc operari idem Deus intelligitur, subtilius investigatur. In die enim sexto creaturæ, naturas perfecit, quas gubernare etiam nunc non desinit. Et in die septimo requievit ab opere creationis, qui nunquam cessat a gubernationis regimine. Tunc ergo creator, nunc gubernator Deus intelligendus est: ac per hoc etiamsi novi aliquid in creaturis exoriri videamus, non creare ibi novam naturam, sed gubernare olim creatam Deus putandus est. Sed ita potens est in gubernatione creaturæ qui condidit, ut veluti naturam novam creare videatur, cum ab abditis naturæ sinibus, quod in illa latebat,

depromit. Illa igitur inusitata gubernatione, cum res per voluntatem potentiam gubernatoris ostendunt, quod per efficaciam quotidianæ administrationis non faciunt, in Scripturis mirabilia memorantur. Sed dum de his mirabilibus latius postmodum, quando ad eorum loca venerimus, disseremus; hoc fixam interim permaneat, quod consummatis naturarum creationibus, in die septimo Deus ab opere suo requievit, et nunc postmodum per omne tempus a creaturæ totius gubernatione non cessat. Sed quamvis per sex dierum alternationem omnis instituta fuisse creatura perhibetur; non tamen hæc dierum alternatio per spatium temporis intelligitur: sed in his operum vicissitudo declaratur. Post namque historiae narrator divisit in sermone, quod Deus non divisit in operis perfectione. Simul enim cuncta quæ condidit, Deus creavit (*Eccli. xviii, 1*), dum una voluntate multiplicem omnium specierum varietatem fieri disposuit, in qua voluntate una omnia simul sine tempore esse fecit, quæ ab ipso ortu suo per tempus dispensare non desinit.

CAPUT II. — De rationabilium naturarum distinctis peccato.

In hac ergo rerum omnium conditione primo spiritualis creatura invisibilis originaliter processit. Et deinde ne quod interius erat, hoc exterius non esset in Dei operibus, etiam corporalis et visibilis creatura fieri coepit: in qua utique principali rerum universarum generalique divisione, duas rationales, unam in spirituali, alteram in corporali instituit creator naturas, Angelorum videlicet et hominum, quibus, prout naturarum differentia expetit, etiam habitatorum loca distinxit. Cælum namque Angelis, terram hominibus habitandam præstitit. Quibus institutis, utriusque naturæ peccatum, Angelorum scilicet et hominum consequitur. Sed mandati transgressio quæ in hominibus facta erat, libri Geneseos historia narratur. Questionem vero non minimam intuentibus præstat, qua causa Angelorum delictam Scripturæ testimonis, qualiter factum est, reticetur. Quamvis namque sub persona Babylonici regis illius angelicæ ruinæ verba per prophetam declarantur, dicentem: *Sedebis in monte Testamenti, in lateribus aquilonis: ascendam super altitudinem nubium, et edificabo thronum meum ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 13, 14)*; hæc de rege Babylonis historica expositione facillime possunt intelligi, nisi forte figurali expositione de corpore ad caput verba per allegoriam transierint.

tur. Unde loco assumpta quæstio in hoc loco non dissolvitur, dum historialiter in ipso Evangelio causa ruinæ et sententia et vindicta non manifestatur. Nisi forte, ut cæteri existimant, originale illius peccatum in seductione hominis per serpentem esse aliquis dicat; per quam et sententiam animadversionis acceperat, dicente Domino, *Maledictus tu inter omnia animalia et bestias terræ; super peccatus tuum gradieris, et terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ (Gen. iii, 14);* sed absit hoc, ut sentiamus angelum posse suadere homini peccatum in terra, nisi prius ipse peccaret in cælo, dicente Domino, *Vidi satanam sicut fulgur de cælo cadentem (Luc. x, 18);* unde enim potuisset et ipse invidere felicitati humanæ, nisi prius amisisset beatitudinem propriam? Non solum ergo peccatum hominis præcessisse diabolica ruina credenda est, sed etiam perfectionem illam creaturarum que in die sexta facta est; de damniandis in novissimo die Domino pronuntiante, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41).* Quando ergo præparatus est ille ignis, nisi in perfectione creaturarum omnium? Nisi forte dicamus post sexti diei perfectionem Deum aliquid creasse: quod absit, ne mendacem Scripturam, imo nosmetipsos faciamus. Cui ego carcer in illa creaturarum conditione præparatus est, illius peccatum originaliter illas creaturas præcessit. Quoniam, ut Scriptura inquit, *Ipsæ ab initio mædixæ est, et in veritate non stetit (Joan. viii, 44).* Restat ergo ut ruina angelica, qua causa a Domino tacita est, exponamus, dum illum creaturarum Dei principium angelum cecidisse non ambigamus. Angelicum vero vulnus verus medicus qualiter factum sit, indicare noluit, dum illud postea curare non destinavit. Et qualiter sit ejectus per sententiam vindictæ, reticuit, quem per penitentiam nullo modo revocavit. Peccatum vero hominis quomodo factum fuerit, profertur: ipsium namque quandoque promereri veniam non desperatur. Et qualiter ejectus sit homo, indicare Deus maluit, quem ad statum pristinum in novissimo iterum revocavit. Et quomodo animadversionis sententiam accepit, non occultavit, a quo aliquando per clementiæ suæ veniam satisfactionem accipere non recusavit. Hanc ergo differentiam in hominibus et Angelis Apostolus considerans ait: *Non enim Angelos, sed Abraham semen apprehendit Deus (Hebr. ii, 16).* Cum enim Creator clemens et misericors in summa illa et incommutabili Dei Patris manens substantia, in servi formam semetipsum exinuire voluit (*Philipp. ii, 7*), non angelicam naturam, sed humanam apprehendit. Sed et in hoc quæstio nascitur: cum Deus angelis peccantibus non peperit, et tamen peccanti homini per assumptionem humanæ carnis veniam relaxavit; quare ergo invenibili vindicta summus angelus est percussus, cum peccans et mandatum sui Conditoris homo transgrediens, veniabiliter postmodum ad penitentiam revocatus sit, Joanne, et Domino, et Petro clamantibus: *Penitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum (Luc. iii, 3; Matth. iv, 17; Act. ii, 38)?* Angelus ergo in summo honoris sui ordine constitutus, immutationem ad excellentiorem statum non habuit, nisi per contemplationem sui Creatoris confirmatus, in eo statu permaneret ubi conditus fuit: et ideo prolapsum iterum revocari minime potuit, qui de sublimissimo sui ordinis statu proruit. Homo vero adhuc in terra positus, generandi officio destinatus, ciborumque esui deputatus, immutationem in sublimiorem et meliorem spiritualemque vitam sine morte reciperet, si quamdiu in hac conversatione positus esset, in mandati custodia permaneret. Hunc, antequam ad statum veniret sublimiorem, delictum præripuit: et ideo de inferiori illo suo ordine, id est, immortalitate sui corporis confestim ruit, dicente Domino, *Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19).* Clementia ergo Conditoris homo ad illam beatitudinem, ad quam peccans adhuc non pervenit, per passionem Domini peccatur; qui si inde cecidisset sicut

angelus, nunquam iterum revocaretur: quoniam ad illum ordinem, id est, immortalitatem sui corporis nunquam iterum pervenit, nisi peracta omniâ morte, illa beatitudo ad quam revocatur, per resurrectionem restitueretur. Non ad illum tamen ordinem aut ad statum unde primus homo ceciderat, sed ad alium sublimiorem, quem speravit, restitutio fiet, dicente Domino, *Erunt sicut Angeli Dei in cælo (Matth. xxii, 30).* Præterea quoque ad cumulum diabolici peccati illud accidit, quod statim postquam peccavit, foveam desperationis incurrit. Si enim de suo delicto habere veniam non desperasset, nunquam consentienti sibi homini damnum salutis suæ procuraret. Qui enim de priori peccato habere veniam desiderat, nullo modo aliud augmentare præparat. Per hanc ergo non solum sibi metipsi foveam perditionis invenit, sed etiam per se peccanti homini causa perditionis existit. Hoc autem ad levandum hominis delictum occurrit, quod non solum per semetipsum mandati transgressionem non reperit, sed serpentinæ suasioni consensit; verum etiam aliam creaturam rationabilem in Dei offensam non induxit: ac per hoc facilius penitentiam januam adinvenit apertam; quam qui non ingressus fuerit, damno perpetuæ vitæ subiacet. Qui vero per penitentiam peccata diluerit, angelicæ felicitatis consors in æternum erit.

CAPUT III. — De Abel et Enoch primatum tenentibus in hominum justitiâ.

Ut autem ab ipso humani generis post peccatum originale primordio homines quandoque promereri veniam Deus ostenderet, paucos homines elegit, quibus notitiam suæ amicitie demonstraret: quos processu temporis paulatim plures usque ad suæ presentie visitaret adventum, quousque in adventu suo omne genus humanum per totum orbem illuminaret. Ex quibus paucis primus Abel totius humanæ justitiæ princeps, et secundus post eum Enoch, insignissimus ante diluvium eligitur, quibus summa justitiæ in initio ipso mundi et sine committitur. Unus enim statim in justitiæ suæ initio, in ipso etiam mundi principio sanguinis sui tripudio coronatus, martyrio arripuit (*Gen. iv, 8*). Alter adhuc sine morte (*Id. v, 24*), in testimonium novissimi temporis reservatur. Sed huic Abel Dominus Jesus Christus primatum justitiæ hominum commisit, ita inquit, *A sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ (Matth. xxiii, 35).* In eo enim quod dicit, *A sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ, et non addidit, justi;* hæreditatem justitiæ Abel tenere Zachariam ostendit. Sicut etiam in genealogia Salvatoris scribitur, *Jesse autem genuit David regem, David autem rex genuit Salomonem (Id. i, 5, 6)*, cui non additur, regem, cum Salomon patris regno teneret majus imperium. Sed ex hoc intelligitur patris sui David regnum Salomon hæreditario jure possidere, et ad David honorem regni plus pertinere, quod primus ex illa generatione regnum obtinuit; sicut et Abel in justitiâ hominum primatum tenuit, eo quod primus in terra justus fieri cœpit. Unde quasi hæreditario jure patrum succedunt, sic omnes justi vestigia Abel in cunctis justitiæ partibus capiunt. Sed ista investigatione recte incitatus aliquis fortasse interrogabit; Cur ergo, inquit, dum Abel justitiæ primatum tenuit, non hunc Deus sine morte ad testimonium novissimi temporis reservavit, ut in mundi fine ipse doctor existeret veritatis, qui in principio erat auctor perfecti operis? Attamen huic responsioni congrue obviare poterit, qui justitiam in tribus partibus constare novit. Tota enim justitiâ hæc est, virginitas, sacerdotium, et martyrium. Quæ triplex justitiâ in Abel primo fuit, qui et munera Deo placita obtulit, prosapiam generis in sæculo non reliquit, et martyrii coronam sanguinis effusione promeruit. Si ergo longiori tempore, ut Enoch, Abel maneret; sine ulla dubitatione conjugium iniret. Quippe qui in tempore illius legis vive-

ret, quæ dixit, *Crescite, et multiplicamini, et implete terram* (Gen. 1, 28). Et si illud mandatum expleret, pro certo nequaquam virgo esset. Et si illum Deus sine morte servaret, martyrii primatum nequaquam acciperet. Recte ergo competebat, ut qui primus in terra justus eligitur, in eo totius justitiæ forma servaretur, cuique primo in hominibus post delictum gestare figuram conceditur Salvatoris, qui virgo, et sacerdos, et martyr esse videtur. Enoch vero sine morte, per totius pene sæculi tempus remotus ab hominum conversatione custoditur, ut in eo qualiter hominum homines si non peccarent, generata prole commutarentur in vitam spiritualem sine morte, ostenderetur. Sed licet longo reservatus tempore adhuc vivat; mortis tamen debitum, quod omnes in Adam sumpsimus, vitare non poterit. Certe in hoc etiam illud occurrit, unde scribendi de mirabilibus occasio sumpta videtur, quare quasi contra naturam, ultra humani ævi metas, hujus vita tam longo admodum tempore distenditur. Attamen in hoc non nova natura uni homini gignitur: sed pristina et generalis omnium hominum gubernatur. Insuper enim omni homini in prima conditione Geneseos libri historiam considerantibus esse apparet, ut non solum longo tempore, sed etiam perpetuo viveret, nisi peccati aculeo mors naturæ metas exterminaret.

CAPUT IV. — De eo quod terrena tantum animalia in diluvio mortificata sunt.

Inde processu temporis, hominibus post originale peccatum per propria studia in Dei offensam procedentibus, et in oblivionem sui Conditoris decidentibus, cum per enorme peccatum, grandi corporis mole gigantes essent exorti, totius terræ facinus aquis diluere parat: et viro perfecto in genere suo reperto, Noe videlicet Lamech filio, mysterium consilii sui soli insinuat, eique arcam per longi temporis spatium fabricare commendat: ut vel ille per hoc factum morte imminente cum domo sua liberaretur, vel videntes imminens exitium pertimescentes ad delictorum poenitentiam revocarentur (Gen. vi). Sed illo contumaciter et negligenter iudicio contempto, ex insperato tempore Deus offensus, ad commune totius orbis excidium, aqua universa terræ spatia pariter obtexit: et exceptis quæ arca clauserat, cuncta quæ in terra tantum vivere possunt, homines et cætera animantia ab ipso celo aqua conducta delevit (*Id. vii, 17-23*). Sed universa quæ in aquis vivere possunt, plaga illa non teligit; terrena tantum animalia mortificavit. Quo in loco astute quaerentibus ac solutione indigens quaestio subvenit: Quamobrem terrena animalia humanæ vindictæ plus quam aquatica succumbunt, quorum nec plura peccaminum gesta subveniunt? In peccato tamen primi hominis, terra de qua gustaverat, statim male dicitur. Per divinum namque oraculum ita infertur, *Maledicta terra in opere tuo* (*Id. iii, 17*), etc. Qua in re notandum, ipsa animalia quæ maledictam terram manducaverunt, expertia maledictionis esse non posse, præsertim cum terra cum suis animalibus maledicta erat. Iterum ergo alia adhuc quaestio surgit: Quare Deus etiam aquis in Adæ maledicto non maledixit? Cui facillime respondetur, quod non aquam contra interdictum Domini bibit, sed de terræ fructu homo comedit. Exceptis quoque his rationibus, aquis a maledicto Adæ Deus pepercit, quoniam per aquam diluere maledictionem illam paraverat, quod in diluvio est factum, et nunc per Baptismum indulgetur: nam in aqua et Spiritu sancto cuncta humana corporalia crimina simul et spiritualia purgantur. Aquatilia enim maledicti vindictæ non succumbunt, quia in maledictionis participatione non sunt. Ac per hoc et Dominus, cum mortis humanæ maledictum resurgendo deposuerat, non terrestrium, sed aquatiliam carnem animalium comedeat, cum ad confirmationem resurrectionis coram discipulis piscis assi partem et favum mellis accipiens manducavit (*Luc. xxiv, 42, 43*).

CAPUT V. — De animalibus quæ nec in terra tantum vivere, nec in aqua tantum possunt, quomodo diluvium evaserint.

(a) De animalibus quoque quæ nec in terra tantum, nec in aqua tantum vivere possunt, quaestio vertitur, quomodo diluvium evaserint, quales sunt lutri, vituli marini, et multa avium genera, quæ in aquis escarum suarum victum requirunt, sed in arena dormiunt, et nutriuntur, et requiescunt. Si ergo arca includerentur, sine aquarum adjumento vivere non possent: et si extra arcam remanerent, aquis universa tegentibus, ubi requiescerent quomodo haberent? De his ergo, ut supra dixi, quaestio vertitur, Utrum per virtutem suam utramvis earum naturam, donec diluvium transiret, Deus temperavit, ut aut in humore tantum, aut in arida tantum illis tunc vita esse potuerit. Sed qui Noe cum domo sua per arcam, non per virtutem servare voluerat, qualiter hoc per virtutem custodire vellet? An his alicubi scopulorum aliqua refugia esse poterant? Sed etiam illa quomodo subvenerint, dum oranes montes, quibus duodecim cubitis altior fuit, aqua tegeter (*Gen. vii, 20*)? An etiam in arcae tecto foris requies his esse aliqua valebat, quod a trecentis cubitis longitudinis, et altitudinis triginta, et latitudinis quinquaginta cubitis in unum cubitum undique contractum, latum et stabile spatium faciebat, ut quod intus manentes, sine periculo conservaret, etiam per profundi periculum vagantibus¹ refugium foret?

CAPUT VI. — De eruptione aquarum diluvii.

De eruptione aquarum diluvii ita refertur: *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et calaractæ calii apertæ sunt, et facta est pluvia quadraginta diebus et quadraginta noctibus* (Gen. vii, 11, 12). Postea subinfertur: *Clausi sunt fontes abyssi, et prohibita sunt pluviae de celo* (*Id. viii, 2*). Hujus rei difficultatem fixa sententia explanare, scientiæ nostræ parvitate prohibemur. Veruntamen in his magistrorum quid intentio potuit excogitare, indifferenti sermone proferamus, nulli ex diversis opinionibus certioribus auctoritatibus, de quibus narrationibus, de singulis electionibus arbitrium probandi seu reprobandi concedimus libertatem. Fluvii enim de fontibus utrum ante diluvium fuerint, inquisitio profertur: de quibus nulla in principio creaturæ certa definitio, utrum facti an non facti sint ostenditur; nisi quod fons unus ascendens de terra, et divisus in quatuor capita, regiones irrigabat (*Id. ii, 6*). Nisi forte de illo fonte cæteros per totam terram spatium ubique ebullire etiam tunc aliquis dicat, propter quorum omnium singillatim assignationem originalis illius fontis magni commemoratio sufficeret. An etiam ante diluvium non erant, donec illa aquarum abundantissima eruptione universorum fontium venæ, ubi vel jam ante non fuerint, quod etiam sæpe nunc fieri cernimus, erumperent? Attamen non de fontibus terræ, sed de fontibus abyssi dicitur, *Et rupti sunt fontes abyssi*. Sed hoc generaliter de fontibus potest sentiri. Unde enim terra potuisset habere, nisi subjacente abyso per occultos meatus fontium venas susciperet? Et idcirco abyssi fontes, etiam terræ fontes possunt nominari. Sed qui hoc ita sentiunt, quid dicent in eo quod paulo post, consummata quadraginta dierum inundatione, subinfertur: *Et clausi sunt fontes abyssi magnæ, et prohibita sunt pluviae de celo*? Si fontes illi, qui nunc per terras fluunt, in diluvio aperti sunt, quomodo iterum clausi pronuntiantur? nisi non omnes fontes clausos esse denuntient, præter eos tantummodo, per quos exitus hujus aditus administrabatur. Verum etiam hoc pro tempore solummodo esse dictum confirmant. Fontes enim qui clausi erant, cum illa insolens eruptio prohiberetur, postea apertos fuisse sequens ratio pronuntiat, dum aquæ ibant et revertiebantur (*Id. viii, 3*). Quo enim revertebantur, nisi

¹ Ms. Aud., *navigantibus*.

(a) Exstat apud Alcinum in lib. *Questionum in Gen.* quæst. 123.

inde venerant? Per fontes igitur apertos aquæ irruerant, qui post, ut cessaret eruptio, clausi erant. Sed cum iterum aqua revocaretur, etiam fontes, qui clausi fuerant, reserantur. Aquæ enim quæ clausi iam venire non poterant, quomodo retro, nisi apertis iditibus, reintrabant? De eo autem quod dicitur, *Et cataractæ cœli apertæ sunt, et facta est pluvia*, non minori diligentia indigens questio, diversis inquisitorum mententis ventilata dignoscitur. Quibusdam namque placet, ut istæ cataractæ nubibus apertæ fuisse putentur, quæ sæpe cœli nomine per Scripturæ divinas nuncupantur, quomodo est illud, *Et cœli dabitur imbrem, et terra dabit fructum suum* (Jerem. xiv, 22; Psal. lxxxiv, 13); et, *Panem cœli dedit eis* (Psal. lxxvii, 24); et, *Possint aures cœli habitare* (Marc. iv, 52); et, *Votucres cœli nidos habent ubi requiescunt* (Luc. ix, 58)? Cataractas ergo in cœlo, in nubibus videlicet factas ut pluvia veniret, illi prædicti æstimant, quemadmodum etiam nunc tale ministerium per nubes fieri totus mundus non ambigit. Sed tunc cataractas cœli apertas Scriptura sancta commemorat, quod solito plus, ingens effusio pluvialis facta erat. Cæteri vero istas cataractas in summo illo firmamento, quod ut divideret inter aquas et aquas, Deus in principio fecerat, factas prius esse dicunt: qui Deum illas aquas, quas supra firmamentum posuerat, ad tale ministerium præparasse dicunt: et in hac conditione et superioris et inferioris aquæ, sacri Baptismatis ministerium figurali expositione inspicunt, dum per cœlestem pluviam, Spiritum sanctum; per abyssum undam, aquam Baptismatis intelligunt: ut sicut aqua superior et inferior, primæ vitæ mundi peccamina diluit: sic Spiritus sanctus et aqua, nostræ vitæ prioris delicia remittat. Sed dum in hoc opere intellectum potius rerum gestarum, quam figuralem expositionem assumpsimus, quod ad rem præsentem pertinet, prosequamur. Hi ergo qui firmamenti aquas ad diluvium venire ponunt, etiam ante diluvium pluvias in mundo fuisse non æstimant; occasione illius arcus, qui post diluvium in nubibus est constitutus, in hanc æstimationem ducti, ex ipsarum creatorum natura investigantes, quod si ulla serena ante diluvium pluvia fieret, iris, id est, arcus ille in nubibus serenis appareret; qui per solem semper, et humectas serenæque nubes efficitur: et non a sole tantum fieri, sed etiam per lunam aliquoties in serenis nubibus videtur. Poterat ergo ipsa mundi nuper creati prima ætas sine ulla turbulenti aeris immutationibus et pluvii per matutinum et vespertinum rorem ali; ut in ipsa fortitudine sicut homines longævos et sanitate corporum alacres habuerit, ita et mundus ipse nullis adhuc perturbationibus agitato aptos vescentibus ferens fructus consisteret: et a secunda ætate sicut turbulenti motibus, ita turbidis rerum tempestatibus vivere et vigere inciperet. Quemadmodum in terra Ægypti etiam nunc nequaquam nubium imbribus, sed terræ ipsius sudore, et aeris commoditate, et Nili fluminis incrementis fovetur. Sed hæc investigatio qualiter accipienda sit pro certo, eruditii et catholici viri videant.

CAPUT VII. — De recessu aquarum diluvii.

Item de recessu aquarum diluvii quid docti et ingeniosi magistri sentiunt, sine ulla nostræ auctoritatis presumptione proferamus: ubi nodosa questio studiosis mentibus ostenditur: Si aliquem locum vacuum reliquerant, cum terræ spatium aquæ diluvii occupabant; et si nullum spatium tale habuerant, quando recesserant quid implebant? De qua inquisitione in illis aquis quæ de cataractis cœli defluerunt, bina magistrorum æstimatio est. Aut enim, ut nonnulli æstimant, per easdem cataractas revocantur, et quemadmodum de mari aridæ nubes lymphaticos imbres consuescunt attrahere; ita et superni illius firmamenti spatium, aquas quas emiserat de nubibus, posset revocare. Aquæ enim, inquit Scriptura, *ibant et revertentur*. Quo ergo ibant, nisi unde venerant? Si ergo de excelso illo firmamento, ut iuxta quorundam æstimationem diximus, aquæ desuper fluxis-

sent, et spatium quod occupabant, dimiserunt, si illuc revocatae sunt, quid mirum si eadem quæ desuerant spatia complebant? Vel certe si de nubibus eadem nimborum copia fuisse monstrata conceditur, quid intelligentibus mentibus repugnat, si ad nubes iterum ipsa retrorsum verteretur; quemadmodum in quotidiana rerum administratione fieri cernitur, ut pluvia de nubibus emissa et resumpta videatur. Cæterum si quoque qui ante diluvium pluviam esse non permittunt, de recessu aquarum aliter sentiunt. Ipsi enim cum aquarum diffusionem de firmamento factam pronuntiant, in nubes tamen tantummodo eas redire confirmant; et superfluum illud quod aqua desuper fluxas præbuerat, etiam nunc per omne tempus turbulentos aeris motus, et hemisphærias diversas in nubibus gignit, quod reciprocis immutationibus idem aer gibulosus nunc in inferiores partes mundi, hoc est terram et mare dimittit, nunc de eisdem, mari scilicet et terra, recolligit: quomodo et in pectore humano halitus reciprocis mutationibus eodem modo quo dimittitur, iterum exigitur ut resumatur. In his autem quamlibet diversis opinionibus et magistrorum plurimis ambagibus, hoc animo fixam suscipimus, quod aquarum quodcumque desuper venerat, ut terra aquis nudaretur, ventus lambet. Sic enim scribitur: *Inmisit Dominus ventum super terram, et diminutas sunt aquæ* (Gen. viii, 1). Utrum vero in nubes ventus lymphata æquora collegerat, an illa superni firmamenti spatium resumpsit, pro certo eruditii videntur. Aquæ autem illæ quæ de abyssi fontibus disruptis largiter defluerunt, per easdem vias unde venerant, rursum dominico jussu remeabant. Sed adhuc nobis communis questio in his renascitur, quæ in reliquis velut curata videbatur: Si, quando inundaverant, aliquod spatium relinquebant; et si non hoc habuerant, quando reversæ sunt quid implebant? Cæteri hanc questionem ita disserunt, quod mare tunc Dei jussu de suo modo consueto, per illorum fontium apertionem crescere, et ultra metas suas inundatione insolita per cuncta terræ spatia transundare poterat, et in se iterum quod amiserat resumere, vel etiam in spatium terræ deportare, quod ad inferiores aquas pertinebat: quæ terra semper superpositas lymphas nisi de fontibus absumere, et in semetipsam redigere consuescit, quoniam non contra consuetudinem videmus etiam per parvas res in majus crescere. Nec contra naturam terræ est, superpositos humores semper consumere, præsertim cum hoc Deus in potestate etiam sanctis suis tribuit, quemadmodum Eliæ et Elyasæ (III Reg. xviii, 44, 45; IV Reg. iiii, 20) dedit in nubecula. Maria quoque extra terminos antiquos crescere consuescunt, et terrarum spatia diminuunt atque præcidunt, sicut et senes nostro adhuc tempore viventes, vidisse se confirmant. Unde etiam insulas quæ ab initio conditæ orbis, ut multi affirmant, non fuerant, processu temporis faciunt, dum propinqua promontoria marinis finibus a continenti terra dividunt. Per quod intelligitur, quod illæ feræ quæ insularum orbibus includuntur, non humana ditigentia devectæ, sed in illa divisione insularum a continenti terra repertæ esse probantur. Quis enim, verbi gratia, lupos, cervos, et silvaticos porcos, et vulpes, taxones, et lepunculos, et sesquivolos in Hiberniam devectet? Vel qualiter si tunc domestica erant, manum portantis ita effugerant, ut omnia genera hæc per silvas nunc oberrare videantur? Sed nonnulli auctores genera hæc bestiarum et ferorum animalium, ipsam terram gignere dicunt, qui hæc animalia quæ in insulis includuntur, non ex arca, sed ex ipsa terra procreata esse existimant. Hanc vero putationem eorum de quibus diximus, de recessu aquarum diluvii, etsi aliquis acceptam et sufficientem esse crediderit, nostris tamen adhuc mentibus illa questio innodata residet. Quotidianis etenim inundationibus et recessibus Oceani, hæc semper questio renascitur. Quemadmodum hanc inundatio-

¹ Ms. Aud., *dedit in viduas*.

nem unde venit, aut quo recedit nescimus; ita etiam recessum diluvii ignoramus. Hæc namque quotidiana inundatio bis in die a tempore ad tempus, per horas viginti quatuor semper peragitur, et per alteras hebdomada Ledonis et Malinz vicissitudo commutatur (a). Sed Ledo sex horas inundationis, et totidem recessus habet; Malina vero gradis per quinque horas effluit, et per septem horas lituorum duria retigit. Quæ tantam concordiam cum luna ostendit, ut quoties luna nascatur, tribus diebus et duodecim horis semper incipit; et post nascens lunæ principia alios tres dies, et duodecim horas consuecit habere; similiter et ante plenilunium tribus diebus et duodecim horis incipit, et post totidem temporis cursus sui terminum consumit. Sex vero uniuscujusque temporis Malinas, veris scilicet et æstatis, autumnæ et hiemis, secundum lunarem supputationem, hoc est, simul omnes viginti quatuor uniuscujusque communis annus habet, exceptis videlicet embolismicis, qui viginti et sex Malinas retinent; et uniuscujusque de predictis temporibus medie duæ, videlicet æquinoctiales, et aliz, quanto vel dies vel nox cursus sui terminum consumit, solito validior ac inundatione alior fieri consuecit. Interpositis vero spatiis iterum tantandem semper Ledo intermittitur. At vero rationalibus hujus perseverantia inundatio, quo recedit, mentibus nostris occultata est: non minorem profectum neventium præparat scientia hominis. Nam qui veram sapientiam cupit, ad æternum regnum ubi nulla est ignorantia, festinare contendat, et interim cum insigni gentium magistro dicat: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* (I Cor. xii, 9). Et enim omnes res, quas possidemus, ex parte vix novimus. Terræ namque superficies in qua laboramus, alimur, vivimus et sustentamur, nostris apparet obtutibus; sed tamen quomodo illa sustentatur, adhuc ignoramus. Sol in ministerium nostræ necessitatis per diem traditor, sed quem in nocte profectum exsequitur, a nostra scientia occultatur. Lunæ quindecim diebus crescentis, et totidem tempore decrescens, totius vicissitudinis causas quis intelligere sufficiat? Maris inundantis tumores considerare permittimur, sed recedentis illius intelligentia privamur. In nobismetipsis diem nostræ nativitatis scimus et memoramus; diem mortis quando venit, cum certe ventura sit, nescimus. Res etiam corporales quas videmus, ex parte tantum considerare possumus. Ex parte ergo cognoscimus, quandiu in hoc sæculo sumus. Sed si ad illam lucem Patris luminis venerimus, nihil in creaturis erit quod nesciamus. At vero ut nostrum sequamur propositum in isto diluvii tam magno in Dei creaturis miraculo, nihil contra naturam factum esse ostenditur, quoniam nihil quod Deus in creaturarum prima conditione non fecerat, superinductum esse videtur; nisi quod solito abundantior maris copia, et imbrium ducta congregatur. Nihil in his auctoritate firmaverim, ut in defensione alicujus contentiosus sim; sed si quid alterius ingenio forte meliori intelligentia horum succurrerit, hoc et meo ingenio forsan placebit. Ego enim quod in hoc magistrorum quorumcumque eruditio contulit, litterulis his intimavi, in quibus si quid vitiosum, et minus sanæ intentionis apparet; non illorum, sed mea titubavit intentio.

(a) Bedæ de Nat. temp., cap. 28: «Æstus, ait, crecentes Malinas, decrecentes autem, placuit appellare Ledonas; » perinde loquens ac si recens hunc in usum adhiberi copiosè ea vocabula. Apud Marcellum Empericium, qui in Gallia Theodosio seniore imperante vixit, *Idunam* et *Malinam*, capp. 16 et 25, legere est; sed in significato nonnihil diverso, ut observat V. Cl. D. du Cange in Gloss. Cæterum Bedæ in predicto lib. cap. 8, nostroque auctori hic, Ledo est æstus illi maris languentior qui per quatuor pene dies ante quam post secundam ultimamque lunæ quadraturam, mense usquoque accidit; Malina vero æstus vehementior, contingens diebus aliis ad novilunium et ad plenilunium.

CAPUT VIII. — De curru solis et lunæ in diebus.

De terminis, et de recurru solis et lunæ in diebus, quarumvis hæc et plurimorum mentes quæstio puber; nihil in luminarium aut siderum consuetis mensurabilibus diluvium commutasse, ipsius tamen quo divinum est factum, cursus manifestat. Nec enim secundi decimo septimo die mensis cum universis, que ad eum pertinebant, arcam intravit (Gen. vii, 11, 15). Post eam quinquaginta dies in mense septimo vigesimo septimo die mensis, in montibus Armeniæ eadem arca requievit. Prima die decimi circuli mensis lunæ apparuerunt. Et prima die mensis primi aquæ minuitur sunt. Atque evoluta anni circulo, mense secundo, vigesima septima die mensis arefacta terra conspiciat: qua die Domini jussa. Nec cum eadem domo sua de arca egressus est (Id. vii, 4-18). Ex quibus iudiciis manifestissime ostenditur, quod in usque ad anni circulum peragendum pertinebant, in luminarium ministracionibus decem ac noctium plenitudinè decursa, nihil decedere videtur. Si enim luminarium, solis scilicet et lunæ, cursus in aliquo titubaret; dicrum ac noctium primitus vicissitudo, et deinde totius anni circulus impeditus appareret: dum vero nullo modo turbatus in se anni circulus revertitur, manifestum est quod in anno præcedente luminarium cursus non turbatur.

CAPUT IX. — De dispersione linguarum.

Jam generali totius orbis purgatione per aquam Deo gubernante perfecta, atque aquis iterum terra orbem jussa relecta, egressa de arca Noe solus tunc justi pro-pia, totius mundi partes complectura, cito succrevit (Gen. ix et 1). Sed antequam in omnes terras essent divisi, incipia concitorum mentibus et superba cogitatio subrepsit, ut in commune magnificare nomen suum, non Dei creatoris, per excellentissimæ turris ad coelum usque ædificationem decernerent, et in memoria posteritatis per omnes postea generationes, gubernationes, et totius sæculi tempus indelebili cultorum præconio celebres forent. Sed hæc temeritate et superba præsumptione rursus Deus offensus, per totius generis communem culpam individua omnium strage, quod in hominibus nuper erat expertus, præsertim cum nullus repertus esset justus, qui residuus esset, totam funditus gentem delere noluit. Verumtamen cum illud usque tempus esset unius lingue concitorum populus, universorum qui ad tale opus venerant, linguas in diversa verba divisit (Id. xi, 1-9), scilicet ut rectissimo justis arbitrii iudicio, qui alto Deum superbia timore contempserant, in fragilissimo substantiæ suæ membro sermonis penam utique sentirent. Et hoc non in ipsis tantum patribus quod evenerat fiebat; sed per omnes filiorum propagines talis vindictæ conditio pertransibat: ut qui æternam sibi posteritatis famam quærerent, manuram in illis posteritatibus ipsius præsumptionis per universa venturi sæculi tempora animadversionem invenirent. Postea quoque hæc linguarum divisio Dei dispensatione evenerat, ut divinarum Scripturarum mysterium usque ad maturum tempus unius electi ex multis populi lingua custodiret: donec præfinito tempore, quando universis gentibus sacramentum suæ dispensationis aperire voluit, Spiritum sanctum de excelso linguarum omnium scientiam afferentem, ejusdem sacramenti præordinatis ministris transmisit: qui Dei magnalia ad illud usque per unam linguam cantaverat, velut ad consecrationem omnium linguarum in ipso suo primo adventu per Apostolos prædicabat. Sic enim illi quos de universis gentibus, velut ad hujus rei comprobationem, in Jerusalem tunc temporis collegat Deus, dicebant, *Audivimus eos linguas nostras loquentes magnalia Dei* (Act. ii, 4-11). Sic apostolica humilitas Spiritus sancti munere colligebat, quod superba præsumptionis et vanæ gloriæ cupido disperserat. Linguas autem illas septuaginta duas esse, plurimi auctores consentiunt, quia in ædificationem turris illius in terra Sennar, quam nunc est Babylon, tot patres congregatos fuisse dicunt.

Inde et Dominus septuaginta duos discipulos, exceptis illis primariis Apostolis, elegisse sermone Evangelii fertur, per quos postea in omnes gentes idem Evangelium predicaretur (*Luc. x. 1*). In quorum prefiguratione etiam Moysi spiritus in septuaginta senioribus distribuitur: et aliis duobus qui in castris resederant, Isidus videlicet et Medad, eius spiritus prophetiam lonum condonatur (*Num. xi. 24, 6*). Quorum quasi hereditarii successores, ad Ptolomæum Philadelphum Alexandriæ regem a pontificibus, Elcazaru scilicet et cæteris, qui eodem tempore Judæorum populo præerant, septuaginta sapientes, qui ex Israel stirpe descendebant, missi sunt, et Scripturas antiquæ legis in græcæ eloquium transierunt. Harum vero omnium linguarum novi Testamenti tempore, tribus linguis, hebraicæ utique, græcæ et latinæ, principatus committitur; quia in eis crucis Christi titulus litteris hebraicis, græcis et latinis scriptus, Evangelicæ auctoritate perhibetur (*Joan. xix. 20*). At vero Deus in hoc contra naturam humani eloquii quam olim disposuit, nil dividendo et confundendo linguas hominum et sermones fecit; quando ejusdem loquelæ natura in hominibus permanet, nisi quod consuetudo diversa leviter ab alterutro linguas, non naturaliter, sed consuetudinaria docet. Latinus namque vel Græcus inter Barbaricos genitus vel nutritus, barbarice loquitur; versaque vice barbari illius a Græcis aut Latinis doctus, venusto sermone satur. Ex quo intelligitur Deum non naturam hominum mutasse, non novum in eis aliquid condidisse, sed dicendi tantum modos et formas in diversis generibus divisisse.

CAPUT X. — De Sodomitica vindicta.

Magno deinde temporis intervallo peracto, in confinio Arabiæ et Palæstinæ quinque positæ civitates, Sodomæ, Gomorra, Adama, Seboim, et Segor, fecundissimi soli habitatione, et rerum omnium abundantia perfuentes, inconvenientis luxuriæ et cupidinis in contractione tritici convictæ, dominicæ vindictæ aditum præberunt; ita ut imbribus ignis et sulphuris superflua tota cum habitatoribus suis et animantibus et urbibus, regio flagrans arderet (*Gen. xix*). Hoc namque modo conveniebat, ut qui communi studio Deum offenderant, communis vindictæ impetu eodem porrent: et qui contra consuetudinem hominum in turpis concupiscentiæ perpetratione exarserant, contra consuetam hominum mortem non terrenam vindicta, sed cælestium ignium infusione arderent: et qui peccatum suum non solum faciendo, sed etiam predicando palam fecerant, infamem vitam famosa poena consumerent. Quæ vindicta hactenus eorundem terram non deseruit, dum quali poenæ, qui talia agunt subiacerunt, ostendit. Inter istas vero duas primarias in sæculo poenas, diluvii scilicet et Sodomitanæ, talis differentia deprehenditur, quod aqua una terra, igni altera punita videatur: una cæli rore, et abyssus unda diluitur; altera igneo imbri, et sulphuris infusione damnatur. Una anni circulo unius permanente, terra retegitur; per alteram terra et adhuc cessatione maceratur: in una naturale scelus in hominibus punitur, per alteram adinventio concupiscentiæ contra consuetudinem facta vindicatur. In ista vero Sodomitana poena nil contra naturam Deus facere cernitur, cum desuper aereo ignito illo spatio, insoliti desiderii ardor inflammatur.

CAPUT XI. — De uxore Loth in statuam salis mutata.

De qua peccatorum plaga Loth Dei servus per Angelos eruitur; sed illius uxor ne retro respiceret jussa, dum respicit, in salis statuam solidatur (*Gen. xix. 17, 26*), ut cujus visus non erat immunis ex culpæ consortio, mortem effugere non posset, quamvis propter justitiam contubernium eruta sit de incendio. Sed dum hoc aspergitur, quod nihil in Dei creatura contra naturam sit, sed insita natura semper in omnibus gubernetur; qualiter, uxor Loth cum in salis statuam vertitur, humani corporis natura in hac mutatione gubernatur? Salis igitur naturam in humano corpore esse nullas ambigit, qui lacrymarum salutu-

diem comprobavit; quæ a turbato felle, ut medici dicunt, egredientes, salis naturam, quam in recondito naturæ sinu concipiunt, de oculis fluctes, etiam saporis comprobatione ostendunt. Et non solum in lacrymis, sed etiam in phlegmate, et insi expresso sputo pectoris sapitur, quod salis natura per humanum corpus inseratur. Potens ergo rerum gubernator, cum totum in partem vertere cupit, quod in modica parte latebat, per totum infundit. Atque hac ex causa, cum uxorem Loth in statuam salis vertere voluit, pars illa tenuissima salis quæ carni inerat, totum corpus infecit. Et ita factum est, ut qui sexto die omnes naturas constituere consummavit, nihil ex aliqua natura in aliam congressit, sed unamquamque in semetipsa gubernat, quam in prima conditione constituerebat.

CAPUT XII. — De Sara nonagenaria partiente filium.

Eodem fere tempore Abrami illius ex multitudine gentium in Dei amicitiam electi, Sara sterilis uxor filium, Isaac nomine, jam nonagenaria peperit (*Gen. xxi. 1, 2*), cum illam utque aetatem per totum vitam suæ spatium sterilis fuit. Sed hoc valde conveniebat, ut quoniam filius quem parturiebat, ipsam figuram Christi, qui ex sola Virgine sine aliqua humanæ voluptatis cupidine nasceretur, prætulit; illum non aetate qua solent femine parere, id est, a duodecimo anno usque ad quadragesimum novum annum, sed ultra illius consuetudinis metas parturiret: ut scilicet ille infans non solum ultra quinquagesimum annum, desinente partus officio, sed etiam nonagesimo anno nasceretur, desinente voluptatis desiderio. Et hoc quamvis contra consuetudinem, non tamen adversus naturam factum est: quoniam et si contra consuetudinem est ut pariat anus, adversus tamen naturam non est ut in utero feminali nascatur quandoque filius.

CAPUT XIII. — De puteo quem vidit Agar ejecta cum filio.

Quo nascente filio et ablactato, ancilla Agar cum filio suo Ismael qui prior natus est ejicitur, quæ per desertum deficiente aqua, et siti moriente cum puero vadens lacrymatur. Sed angelo eam compellente et dicente, *Exaudivit Dominus vocem pueri*, aperti sunt oculi ejus, et vidit puteum in solitudine (*Gen. xxi. 9-19*). De quo puteo ita refertur, ut aut tunc erumpens jam e terra prodatur, aut si ibi ante fuerit, tunc Agar oculi, ut videret, quem ante non poterat, aperiantur.

CAPUT XIV. — De ariete quem Abraham obtulit pro filio.

Ut autem appareret etiam hominibus quam fidelis in Dei amicitia permaneret Abraham, filium suum Isaac cum esset jam adultus, offerre sibi in holocaustum super unum montium, quem ei monstraverat, Deus præcepit. Qui obediens, ad locum quem ostendit ei Deus, cito perrexit, et assumptum filium jam jamque immolare cepit: sed clamante angelo, filio suo quidquam mali ne faceret, jam inter vepres hærentem cornibus arietem vidit, quem angelo jubente holocaustum pro filio statim obtulit (*Gen. xxii. 1-13*). Sed iste aries requiritur unde in solitudine fuit: utrum, ut quidam asserunt, hunc in illa hora terra protulit, quomodo et in principio pecora gignit? An etiam, ne illud opus post diem sextum condidisse de terra Deus dicitur, istum arietem detulisse angelum aliunde credimus, quo modo et Philippum angelus ab eunucho transtulit in Azotum (*Act. viii. 39*), et ad Danielelem in Babylonem Habacuc transtulisse ad lacum leonum fertur angelus (*Dan. xiv. 35*).

CAPUT XV. — De Jacob et Joseph; quare unus in terra repromissionis, alter in Ægypto sepelitur.

Inde Isaac generante filios Jacob et Esau (*Gen. xxv. 25*), Jacob duodecim Patriarchas generante (*Id. xxxv. 22-26*), decem fratres invidentes Joseph venderunt in Ægyptum (*Id. xxxvii. 28*); qui in terra peregrinationis et captivitatis suæ salutem gentibus præstans ad quas pervenit, totius regni Ægyptiorum dispensationem, et dominium terræ Ægypti accepit, ita ut et patrem eam omni domo sua in Ægyptum

invitaverit : ubi cum annis sexdecim vixisset, die mortis jam instante, illum suum Joseph adjuravit, ut ad sepulcrum patrum suorum id terram repromissionis, in qua Abraham et Isaac cum Sara et Rebecca jacebant, ubi etiam Lia condita fuerat, illum deportaret. Quam adjurationem Joseph opere complevit : patrum enim suorum ad sepulcrum paternum corpus devexit (*Gen. xlix, 1*). Et tamen ille in *Ægypto* postea moriens, statim post mortem debui ad paternum sepulcrum noluit; sed in *Ægypto* interim sepulturæ locum suscepit, et postea de ossibus suis pergenti de *Ægypto* populo mandavit, dicens : *Efferite ossa mea vobiscum hinc* (*Id. l, 24*). Quare ergo alter ad sepulcrum Abraham in terram repromissionis protinus portatur, alter adhuc in terra *Ægypti* quandoque deportandus sepelitur? Jacob namque nequaquam externæ gentis feminis, nisi iis que de Mesopotamia secum venerant, miscebatur; idcirco ad paternum sepulcrum integro corpore post mortem statim debuit. Joseph vero Assenech Putifariorum sacerdotis Heliopoleos filiam uxorem accipiens (*Id. xli, 45*), externo sanguini fuerat mixtus, et ideo post mortem in extraneo terræ limo conditus est. Quare ergo postmodum ad terram repromissionis vehi voluit, dum primitus in *Ægypto* conditus fuit? Joseph ergo ut vir propheticus, prævidit quod *Ægyptiorum* gens idololatriæ dedita, ipsum qui terrenæ munificentia illis auctor fuisset, et ipsos de famis periculo liberasset, aliquando adorare vellet : quod et fecerunt. Nam bovis simulacrum juxta sepulcrum Joseph statuerunt, eo quod bos viro in agricultura cooperetur. Qua etiam causa filii Israel cum in deserto idolum adorare vellent, non aliam aliquam statuam quam vitulum, id est, bovem fecerunt : hac vel maxime causa quod ipse in *Ægypto* juxta sepulcrum Joseph adoraretur. Ne ergo Joseph *Ægyptiorum* idololatriæ succumberet, profectorem filiorum Israel prævidens, dixit, *Visitatione visitabit vos Deus; et efferite ossa mea hinc vobiscum*. Hanc ergo causam in hoc loco posui, non quod inter mirabilia deputaretur, sed ne tam magnum inter Abraham et Moysen, sine aliquo quod commemoratione dignum sit, spatium omitterem.

CAPUT XVI. — De Moyse et rubo in Oreb.

Post mortem autem Joseph, durissimæ servitutis jugo *Ægyptiorum* gens filios Israel cepit opprimere, ita ut mares eorum parvulos, ne ultra modum gens succresceret, in flumine projicere, et diversa juberet morte mactare (*Exod. i, 14, 22*). Quo tempore Moyse Amræ filius, in illa tempestate generatus, Leviticæ stirpis vir, in ultionem suæ gentis surrexit : et videns virum *Ægyptium* Israelitam opprimentem, occidit. Quæ res ut *Ægyptiorum* regi qualiter facta esset, innotuit; ipse de *Ægypto* fugiens, per quadraginta annos in terra Madian oves pascens exsul fuit (*Id. ii, 11-15*). Cui evoluto tempore promissionis, quæ facta est ad patres, minanti per pascua gregein in monte Oreb rubus ardens, et igne suo non comburi apparuit. Et cum talem visionem explorare cuperet, cur rubus non combureretur cum arderet, Dominus de medio rubi, Ego, inquit, sum Dominus Deus patrum tuorum. In *Ægyptum* mittam te, ut inde servitutis jugo oppressum solvas semen eorum (*Id. iii, 1-10*). In hac horribili visione, hoc nostro operi primum occurrit, quomodo ignis videbatur ardere, et tamen illud in quo arserat, non comburi. Si ergo de ista materia ignis alimoniam sumpserat; quare illud unde creverat non consumebatur? Et si non de hac materia flamma, quæ videbatur, surrexerat; ut in rubo ostenderetur quid necesse erat? Cujusdam ergo virgulti consuetudo refertur, quod quanto plus arserit, non tantum non consumitur, sed ardendo purgatus redditur. De quo ligno sanctus Hieronymus in explanatione altaris lignei, quod in civitate per visionem Domini in Ezechiele ostenditur (*Isaeh. xli, 23*), refert quod quasi lini colorem habeat : attamen de hujus nomine reticuit, cum illius naturam indicavit. Si ergo in illius arboris rubo ignis

ille Moyse ostensus arserat, quid mirum si nequaquam illud comburebatur? Servata ergo in utroque natura, igne scilicet et arbore, consideratur; dum et ignis naturaliter de arbore ardet, et arbor ardens igni naturaliter non consumitur. Vel certe in illo rubo non ille ignis arboris inimicus videbatur; sed potius ignis ille ibi fuit, de quo dicitur, *Qui facit angela suos spiritus, et ministros suos ignem ardentem* (*Psal. cm, 4*). Ignis ergo incorporeus in rubo declaratur, qui dum corporali homini ostensus est, necesse fuit ut aliqua corporea materia monstraretur.

CAPUT XVII. — De duobus signis, id est manu in sinum conversa, et virga in colubrum mutata.

Deinde pergenti in *Ægyptum*, bifarium condonatur signum, scilicet ut in tribus testibus, in se et in duobus signis, consisteret verbum. Nam virga quam Moyse adhuc ovium pastor manu portaverat, cum in terram projiceret, serpens fiebat : et manum illius in proprium sinum suum missam prima vice lepram protulerat, et secunda vice in eundem sinum conversa sana apparebat (*Exod. iv, 1-7*). Sed in manu aut in ligno contra naturam esse aliquid factum non apparet. Lepram enim et sanitatem incantam, ut alternatim sæpe probatur, carnis humanæ natura retinet. Sed crebra talis mutatio, ut in eodem momento sana manus et lepra cadens, et rursum sana appareret, insignissimam miraculorum signi instantibus præbet. Virga igitur in anguem versa et rursum serpens in arborem mutatus, labore naturæ inquietoribus præparat. Nisi quia utramque, virga scilicet et serpens, factum esse manifeste docetur ex terra. Quod ergo ex eadem materia oritur, gubernatoris Dei potentia vicissim in alterutrum mutatur. Sed si omnia, quæ de terra facta sunt, in alterutrum mutari vicissim conceduntur, hoc est, ut animal in arborem, panis in lapidem, homo in volucrum verti possit concedatur; nihil ex his firmiter possit intra suæ naturæ terminos permanere, et ridiculosis magorum fabulationibus dicentium in avium substantia majores suos sæcula pervolasse, assensum præstare videbimur; ac per hoc Deum in his non gubernatorem, sed mutatorem naturarum dicemus : quod absit, ne illum post primam naturarum omnium conditionem, aliquid novum, quod non propria natura retineat, facere credamus. Nihil enim sub sole novum. Nec valet quinquam dicere, Ecce hoc recens est (*Eccl. i, 10*) : et ideo plurimi doctores plus dicunt illam veram virgam, quæ semper Moyse manibus comprehensa virgultum manebat, imaginariæ tantum in serpentis formam aliquoties pro signo fuisse veram, præsertim cum ad nullos usus, nisi ad signi ostensionem necessaria esset. Si enim verus serpens fuisset, serpens semper post signa maneret. Etenim vera virga fuerat ex qua Moyse *Ægyptum* plagis flagellare coeperat; nunquam in serpentem mutata, semper virga permanerat. De qua mare dividitur (*Exod. xiv, 21*), et petra in Oreb et in Cades percutiuntur (*Ibid., 17, 6; Num. xx, 11*). Si ergo imaginarius serpens ille per signa tantum ostenditur, cur coram Pharaone ceteri magorum serpentes per eum devorantur (*Exod. vii, 12*)? Cui objectioni facile docti respondere poterunt, quod et ipsi serpentes, qui per eum devorantur, imaginarii fuerunt; et ideo divini signi imaginatio devorare poterat quod per magorum diabolicas incantationes imaginatum fiebat. Juxta ergo hanc estimationem non in naturam serpentis virga vertitur, sed pro signo in similitudinem imaginariæ commutatur. Nihil enim in arboris natura, quod facere serpentem possit invenitur : et idcirco nisi in hora signi, quæ erat virga naturaliter, serpens specialiter videtur¹.

CAPUT XVIII. — De aqua in sanguinem versa.

Pergens igitur in *Ægyptum* Moyse, cum coram Pharaone ut sibi Dominus imperaverat, signa faceret, et Dei sententiam, ut Israeliticum populum dimitte-

¹ Ms. Anl., virga specialiter semper videtur. Optima.

ret, regi indicaret, et ipse rex Dei præcepto nullo modo consentiret, et jubente Domino decem plagis terram Ægypti flagellaret; primo percussus in sanguinem verit aquas, ita ut omnes aquæ per totam Ægyptum mutatae in sanguinem; animalibus quæ in ipsis erant, mortem præstarent, et per interitum sitis hominibus poenale facerent exitium (*Exod.* vii, 20, 21). Hæc autem primitus vindicta Ægyptiis cum rege suo convenienter evenerat, ut qui Dei populi infantes in flumen jactari præceperant, ejusdem fluminis aqua in sanguinem versa exitium bibentibus inferret, et non bibentibus poenam præstaret. At vero et hoc requirendum est, quod ad præsentis operis propositum respici, quomodo Deus naturæ gubernator naturaliter aquam in sanguinem mutavit. Aqua igitur cuncti liquoris materia, quotidie per ipsarum rerum ministrationes in diversâ mutatur, dum ad uniuscujusque naturæ partem et refectionem indesinenter et naturaliter contrahitur. Cum enim per vitis arborem infunditur, in vini saporem et colorem mutatur: et cum oliva ligni ad excelsas summitates ascendit, eadem aqua olei pinguedinem facit: et cum ab apibus in favos congeritur, mellis dulcedinem operatur: et cum per palmarum roborum digeritur, dactylos gignit, et ad siccæ suavitatem expressa pervenit: et cum in animalium diversorum partem deputatur, in sanguinis substantias diversas per eandem carnem distinguitur. Nam et nutriendis fetibus, albi coloris et suavissimæ dulcedinis in uberibus lac præparat, et per cuncta reliquæ carnis membra rubicundum sanguinis colorem fuscatur. Multa sunt præterea sanguinis genera per eandem carnem, quæ usque ad viginti tria physiologi dinumerant, ex quibus urinam, semen, fel nigrum et rufum, salivas et lacrymas, et cætera esse denuntiant: hæc quotidianis administrationibus naturæ suæ per res varias aqua præparat. Quid ergo capacibus mentibus obstat, si illud quod per tempus longius facit, in momento per jussum potentissimi Gubernatoris naturaliter efficiatur? Aqua ergo in sanguinem versa, non contra naturam facit, sed quod aliis rebus per tempus efficeret, jubente Domino in semetipsa protinus operatur.

CAPUT XIX. — De cæteris plagis Ægyptiorum.

De cæteris vero plagis quibus Deus per Moysen et Moysen per Aaron, Pharaonem et terram ejus et servos ejus castigaverat, nil excessisse terminos naturæ, ipsa plagarum simplex narratio manifestat. Quoniam etsi tunc solito plures, semper tamen de aquis ranæ nascuntur; et sciniphes astatim tempore calore solis de pulvere oriuntur; locustæ et muscæ solis fervore solidatæ undique conveniunt, et jumenta diversis causis morte solita vitæ suæ terminum peragunt; pulvis quoque conturbatus de terra sæpe acrem serenum obscurat, et vesicas, et postea ulcera in hominibus et jumentis infectis aer generat. Grando etiam et fulgura de congelantibus et vehementer turbatis nubibus ruunt, et absentia lucis oculorum obtutus, quantumque lux recessit, tenebræ plus præpediunt. Mors quoque in Adam seminata primitus, omnibus filiis ejus dominatur, per quam tunc in Ægypto primogenita soboles cunctorum arctius damnatur. Sed quamvis hæc omnia in rerum naturis insita erant, Ægyptiis tamen plagali conditione, ad eorum perfidiam compestandam, et subito, et plus solito acciderant. Quarum ordo plagarum sicut in differentia rerum, ita et ministrorum crevit. Primæ namque ex omnibus tres plagæ per Aaron efficiuntur. Qui primo cum percussisset aquam, in sanguinem statim vertitur. Et cum iterum extendisset eandem virgam super aquam, ranarum inundatio replevit terram. Et cum tertio extendisset virgam super pulverem terræ, sciniphes ebulliunt (*Ibid.*, 20; viii, 6-17): et per Aaron istæ tres plagæ fiunt. Et sequentes tres aliæ per verbum Moysi ministrantur. Nam illo jubente, locustæ et muscæ veniunt, et mors jumentorum consequitur. At vero tres aliæ non sermone tantummodo imperantur, sed

per Moysi opus convocantur. Moyses enim sumptum de camino pulverem in cælum sparsit, et vesicae in hominibus et jumentis, et ulcera manantia ut pulvis in omni terra Ægypti nascuntur. Et postea assumens virgam in cælum extendit, et grandinis fulgurumque insolens copia in terram ruunt. Iterumque idem Moyses eandem virgam in cælum direxit, et tribus diebus totidemque noctibus permanentes tenebras crassitudine palpabiles, et admodum ferales super terram induxit (*Exod.* x, 13, 14; viii, 24; ix, 6, 10, 23-25; x, 22). Ultima autem plaga neque per Aaron, neque per Moysen accidit, sed angelus Domini per Ægyptum transiens cuncta Ægyptiorum primogenita delevit (*Id.* xii, 29). Quoties ergo de terra vindicta colligitur, per Aaron velut inferioris ordinis ministrum; quæ vero de volatilibus et morte jumentorum, quæ et ipsa velut in terra volant, poena contrahitur, per Moysi imperium agitur; quando autem de supernis nubibus castigatio convocatur, per extensionem in altum Mosaicæ manus conducitur. At vero quando humanæ mortis exitus a Deo dispensatur, non homini, sed angelo ministerium illud committitur: ut qui illud usque tempus per rerum, quas possidebant, flagella minus terrebantur; saltim per suæ insignissimæ partis detrimentum commune, quod sequebatur, interitum vererentur. Istarum quoque modus plagarum undique, hoc est, terra, aquis, animalibus, aere, igne, nubibus, cælo et Angelis convenerat, ut ostenderetur quod contra Deo rebelles et contumaces sese pariter universos orbis armat. Sicut autem iis quos Deus punire voluit, omnis creatura irascitur; sic et illis quibus auxilium præbuit, omnis creatura suffragatur. Etenim hos ambos populos mare Rubrum divisit: ubi eorum alteri totius pressurae flinis, initium alteri cunctæ felicitatis fuit.

CAPUT XX. — De recedente et siccato mari Rubro.

Cum dimissum, tot plagis attriti, Israeliticum populum Ægyptii a se exire compulissent; mala rursus poenitudine acti, cuncti cum rege suo exercitus pergunt, ut quos dimiserant, iterum ad servitutem retraherent. Tum Israel in angusto maris Rubri sinu coarctato, Moysen virgam super pelagus extendente, subito maris unda Rubritidis dividitur; et ingrediente populo pedibus siccis, hostibusque succedentibus, via dilatatur: immissoque vento, per totam noctem Deus mare divisum, etiam in siccum vertit, et inter ambos populos nubem, quæ divideret, tenebrosam, et noctem ipsam illuminantem columnam immisit. Nam et Pharaonis exercitus mare post Israel intravit: sed uni refugium, alteri laqueus fuit. Quapropter et illa nubes media Ægyptiis erat tenebrosa, ut per totam noctem præcedentibus conjungi non valerent; Israeli vero noctem ipsam illuminabat, ut profunda maris lucida via incederent. Orto autem diluculo, defensus utroque periculo, hostium et pelagi, totus Dei populus evasit ad rura deserti; cum totis, sine saltem nuntio evadente, Pharaonis cuneus, undis ad suas metas revertentibus, concidit in glareâ profundâ (*Exod.* xiv). In hoc tam insigni in Dei operibus miraculo, istud de præsentis actus nostri intentione exigitur, quomodo in siccato et recedente de littoribus mari ratio conservatur. Sed ipsum non tam difficulter, Deo auxiliante, nos invenire credimus, qui congelantibus undis stagnorum dorsa glacie superstrata sæpissime consideramus. Quod ergo venti et pluviarum desinente turbine aeris inferiores partes gelu obtinente, in aquis sæpe naturaliter efficitur, illud tunc Dei jussu per glaciale ventum subito urgente (a) pelago factum Domino imperante redditur, ita eodem jubente liquefactum, in fluidas undas de sicco resolvitur. De recessu vero illius quotidiana administratio, jam ante prædiximus, quia per Oceani maris æstuaris indesinenter fieri videre solemus. Ex quo colligere

(a) Forte, *regente*.

possumus, quod mare sicut naturaliter quotidie deserit littora, non contra naturam, quamvis longe aliter dissimili modo, Deo tunc gubernante, propria littora detexit.

CAPUT XXI.—De carmine consono florum Israel.

Considerantes igitur filii Israel validissimam potestatem, quam in sui liberatione Dominus fecit, Moyses præcincte consono carmine canticum Domino universi pariter decantabant (*Exod. xv, 1-22*). Ubi enormi satis admiratione accidit dignum miraculum, ut cuncti pariter senes cum pueris, et omnes ætates, eodem inspirati flamine, uno quasi ex ore, nulla præmonitione edocti, eandem concinenter litteras decantarent in unum. Sed naturæ inquisitor in hoc loco securus efficitur, ubi non consuetudine humani ingenii, sed divino Spiritu cantorum pectora et ora inspirantur. Sed in his tamen cantoribus nil idem Spiritus contra naturam effectuisse dignoscitur, in quibus per ora et linguas halitus et vox ad verba movetur. Et quod per verbum et studium ipsi facere potuerant, consonum omnes carmen decantare in uno momento Dominus illis donavit. Et qui paulo ante profundum coram eis aperuerat, ipse postmodum in tale nuntium eorum linguas et ingenia gubernabat.

CAPUT XXII.—De aquis indulcatis in Marath.

Indo per infecundæ avium digressi solitudinis, trium dierum continuo fatigati labore, querulosi ardore sitis, in Marath aquas amarissimas invenerunt; quarum salubritate prohibiti, suæ sitis habere solamen minime valuerunt. Sed Moysi a Domino lignum ostenditur, cujus tactu amara fluminis aqua indulcatur; ejusque dehinc dulci sapore populus sitis ardorem depotatus deposuit, quem illic usque incessabiliter fervor fatigavit (*Exod. xv, 23-25*). Sed qualiter naturæ investigator naturaliter esse factum approbabit, quod amaræ aquæ in momento ligni tactu protius indulcantur? Cujus ergo naturæ aut tantæ dulcedinis lignum fuisse videtur, quo semel intincta fluminis unda amarissima, suavis et sapida fit? Etenim si favum mellis aliquis nunc in amaram undam jecerit, nonne potius favus amarus, quam unda sapida erit? Ex quo intelligitur, non tunc lignum contra naturam aquam effectuisse dulcem; sed præcepto conditoris et naturæ gubernatoris lympham mutavit in saporem. Nam et virga illa qua a Moyses maro Rubrum percussit, et flumen et cœlum et terra flagellatur, quando terra Ægypti diversis plagis maceratur, non hanc in se naturæ virtutem habuit, cum eam Moyses vel Aaron ad hæc faciendam elevavit, vel ut aquam fluminis in sanguinem verteret, vel etiam sciniphes de pulvere suscitarer, vel tenebras deduceret de cœlo. Si enim aliquid præter Moysen, et non cum Dei præcepto, mare iterum ex illa virga percussisset, pro certo ejus percussioni Thetis nequaquam cederet. Et si iterum aquas fortuito perciteret, profecto illas nunquam in sanguinem mutaret. Sic et illam arborem per quam in Marath aqua salsa indulcatur, si in amarum liquorem aliquis intingeret, et non ideam Deus ut primitus imperaret, pro certo non illam balsuginem in suavem saporem commutaret. Unde pervidendum est, quod non ideo Deus hæc ligna, vel etiam de fornace pulverem in his mirabilibus interesse præceperat, ut aliquid in illis per eorum naturam vel administrationem effectum fuisse quis credat. Sed per hæc futurorum mysteria præsignata esse instituit, ut quid in his nunc in Ecclesia provecibus ista faciant, sapiens doctor figurali expositione decernat. Dum autem lignum nihil in hoc naturaliter fecisse approbavimus, restat nunc ut quomodo per naturam factum sit, exponamus. Quodcumque ergo per studium quavis longi temporis in re aliqua invenitur, non aliunde in eandem per industriam ex aliena natura conducitur; sed cum in natura abditio recessu occultatur, prius hoc perplexit temporis industria, et alterius naturæ adjumentum reddit. Et quod per humanum seu etiam rerum effectum longo cultu efficitur; hoc Dei voluntate, cum necesse

habet, ipsa natura operatur. Aquas igitur amaras, vel etiam ipsas salissimas in dulcem saporem verè posse, frequenter natæ comprobant, quæ illas per humum optimæ terræ infusas, et hoc artificio etiam indulcatas, sæpe sitim temperant. Nubes quoque de marinis finibus vapores lerant salsi liquoris, sed easdem dulces, quando pluviat, terrenis visibus ministrant. Quoniam balsuginis vitium quod in se ipsis aquæ inuito capiunt, per infusionem terræ aut nubium deponunt. Similiter quoque et dulces aquæ, cum eas homines per mariorum olorum cineres hauriunt, salsum et plusquam Oceani saporem reddunt. Hanc ergo immutationem inasitum sibi naturæ aquæ habent; sed celerius per præceptum Conditoris illam, quam per efficaciam humanæ diligentie et ipsarum rerum ministracionis exhibent. Per alterius enim rei adjumentum humana diligentia, vel ipsa cujusque rei ministratio, alicujus naturæ superficiem mutat; ipse vero creatorum conditor et gubernator, naturam occultam, quæ per aliam rem manifestanda fieret, in re ipsa sola denudat. Sicut et nunc amara aqua dulcedinem quam in occulto suæ naturæ continuerat, per humum aut nubem ab amaritudine purgata, ostenderet; ita jussu gubernatoris potentissimi naturarum per se solam absque alterius rei juvamine exhibet.

CAPUT XXIII.—De manna plente de cœlo.

Ingressi ergo solitudinem, hujus populi sexcenta ferme millia pedum pugnatorum, excepto purgamento exercitus, id est innumerabili et promiscuo vulgo quod de Ægypto conscenderat (*Exod. xii, 37, 38*), Deus per annos quadraginta manna, id est, cœlesti pane saturavit (*Id. xvi, 14, sqq.*). Denique de illo pane et Psalmista postmodum commemorans dixit, *Panem cœli dedit eis, panem Angelorum mandavit homo (Psal. lxxvii, 25)*. Qui per noctem semper, excepta nocte sabbati, cum rore descendens, circa castrorum locum candorem nivis ostenderet. *Erat enim*, inquit Scriptura, *quasi semen curiandri, et coloris bdellii, album quasi nix (Num. xi, 7)*. Hoc autem solis ortum sufferre non poterat, sed continuo liquebat; cum versa vice collectum et mola confractum, in coquendis panibus ignis ardorem sustentabat. Et si quis in mane alterius diei, residuum aliquid ex eo relinqueret, vermibus scatebat; cum tamen gomor mensura manna sanum post longa postmodum tempora plena Arca reservabat (*Exod. xvi, 32*). In quo et mirabili et necessario tunc signo, exceptis iis quæ ad figuralem expositionem pertinent, studiosis mentibus subveniunt, quæ suæ explanationis illuminationem Domini adjutorio exigunt. Primum enim utrum panis sit quæritur: et quomodo panis Angelorum vocatur: et si cibus ille nihil terreæ naturæ habuisse describitur, quomodo adhuc in terra positi, et vitis carnalibus subjecti ex eo homines sustentantur. Panis enim in Psalmistæ prædicto versiculo, ut prædiximus, cœlestis esse scribitur, qui de nubibus pariter cum pluvia tribuntur: quæ nubes, ut ante jam diximus, per Scripturas, cœlorum nomine vocitantur. Panis autem Angelorum cibus ille dicitur, non quod illo Angeli, qui cibo non egent, saturarentur, sed quod per Angelorum ministerium tale officium, sicut Lex et cetera populo præbebantur, quæ disposita per Angelos in manu Mediatoris tribuitur (*Galat. iii, 19*). Qualiter ergo homines qualescumque sustentare potuissent, nisi terrenum aliquid in sua substantia haberet? Sed unde nubibus manna plens terrenam substantiam habere monstrabitur, nisi forte aeris ipsius inferior pars terrenam aliquam naturam retinere ostendatur? Quomodo enim avium volantium corpora auferre valuisset, si non terreæ soliditatis aliquid aer contineret? Quapropter illa substantia et nubes sulte terræ ipsius natura, etiam in nives et grandines conglascunt, qui pene duritiam lapidum contrahunt. Quid igitur hoc capacibus animis repugnat, si sicut nubes grandinis lapillos concipiunt, sic et manna grana giguere potuerunt; præsertim

sum ad terram veniens, veluti cum cognato rore, si illic sol ortus inveniret, quasi grando in terra li-
pescens deperiret? Atque ita fieri poterit, ut manna
n terreni aeris hujus partibus genitum, terrenis ho-
minibus præbuerit cibalem pastum. Ista etenim pars
inferior aeris, terra etiam in Scriptura divina nomi-
natur, dum in centesimo quadagesimo octavo psalmo,
prophetali spiritu in Domini creatoris laudem omnes
creaturæ incitantur. Sic namque consummatas his quæ
ad superiorem ornatum cœli pertinent, cum ad partes
aeris hujus inferiores venit, taliter subinfertur:
Laudate Dominum de terra, etc., usque, *quæ faciunt
verbum ejus*. Ecce nunc crassiorum nubibus et vapo-
ribus insertum aerem, terram Propheta nominavit,
et antequam ad inferioris terræ, quæ postea subin-
feruntur, spatia perveniat. In illa ergo superiori parte
erræ, ubi grando et nix gignitur, nascelatur manna,
et in cibum inferioris terræ partia hominibus per
angelos administrabatur. Ex quo facile dignoscitur,
non aliunde extra naturam quesitæ, sed de terra
Deus victum præparasse. Non quod Deus quotidie illis
panem illum communem etiam in deserto præstare
non posset, sed ut homo pastus de nubibus, sciret
quia non in solo pane vivit, sed in omni verbo quod
de Dei ore procedit (*Deut. viii, 3*). Sicut enim naturæ
imperavit, ut homo saturaretur pane, ita etiam de
omni quacumque re, si ita illi jussisset, quomodo ha-
beret et tunc de nubibus pluviam, victum habebit
oculorum.

CAPUT XXIV. — De petra percussa in Oreb.

Idem quoque populus in deserto sitiens potamenti
refocillationem postulavit. Unde Moyses princeps,
Deo imperante, virga percussa petra in Oreb, aquam
de petra produxit (*Exod. xvii, 6*). In hoc naturæ in-
vestigatorem in angustum redigitur, quomodo aque natura
in duro lapide occultatur. De aqua vero in principio
apides factos, qualiter ignorat, qui crystalli naturam,
sive per multum temporis congelante, in commuta-
bilem lapidis duritiam procedere non ambigat? præter-
item cum glebas non de terra ipsius humo, sed de
eni primitus incremento in summis arboribus vel sco-
pulis sæpe consideramus, in quibus jam lapillos per
pluviarum infusionem et ipsius feni in humum motio-
nem genitos invenimus. Nonnullas quoque terras ar-
gillosas transluentium aquarum assueto cursu super-
fusas in duritiam lapidum vidimus conversas: in quibus
etiam duriores vel antiquioris ætatis lapides,
quos ipsa humus prius in se habuerat, animadvertimus
insertos. Quæter jam nonnullis lapidibus quoque
concaecos ostrens, quos quando mollis humus fuerat,
interpositos habebat, veluti suæ naturali duritiæ nunc
insertos videmus. In cæteris quoque quos longe ad-
modum ætatis mare ad terras projecit, superpositæ
moræ nagarhæ¹ videntur, quas non de maris glareæ
elevatas, sed ex ipsa marini humoris qualitate, et eo-
rum extrema corporum indurata ente admodum esse
concretas, ipsa consideratione probamus. Plurima
etiam marina reptilia te-tudinibus cætanis induuntur,
in quibus durities plusquam plurimorum lapidum
videtur. Ex quibus omnibus manifestis approbationi-
bus, lapides ex aqua tantum nunc, et nonnullos ex
aqua et humo nunc genitos esse, doctus quisque non
denegat; sicut et lacrymosi marmoris natura et
consuetudo indicat. Satis etiam natura de liquo-
re in lapidis duritiam concreta vertitur, et iterum in
liquorem solvi contuetur. Lapis quoque, ut Job libri
narrat historia, resolutus calore in æs convertitur
(*Job xxviii, 3*); quod non potest, nisi prius in liquo-
ris naturam moveatur. Præterea quoque omne metal-
lum quantæcumque duritiæ fuerit, quamvis liquidæ
naturæ esse non pateat², igne resolutum liquecit.
Dum ergo ex aque humore lapidum natura gigni com-
probatur, quid obstat si Dei gubernatoris voluntate la-
pis in aquam versa vice mutetur, ut natura ad suam

originem redire festinet, cum Deus aquam de petra
populo suo præberi jubet?

**CAPUT XXV. — De filiis Moysi, quare ducatu Sa-
cerdotum privati sunt.**

Post hæc quoque Moysi cognatus, cum Sephoram
illius Moysi uxorem et duos filios ejus detulerat, oculis
ipsi in occursum Moyses per desertum exire festinat.
Cujus consilio quamvis gentilis, tamen cum ad castro-
rum locum venit, tribuni et centuriones et quinq-
agenarii et decuriones in Dei populo constituuntur
(*Exod. xviii, 5-7, 21, 22*). Sed de Moysi filiis quæstio
nascitur, cur patris sui in ducatu populi hæredes non
sunt, sacerdotio saltem privantur, dum per Psalmis-
tam dicitur, *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus*
(*Psal. cxviii, 6*). Hæc tamen quæstio rationem dando
vincitur, cum filii Moysi de gentili matre peregrinatio-
nis causa generantur. Sic etenim de Moyse, cum pri-
mogenitum genuisset, refertur: *Et vocavit nomen ejus
Gersan, dicens, Quia advena fui in terra aliena* (*Exod.
ii, 22*).

CAPUT XXVI. — De jejunio quadraginta dierum.

Interea invitatus Dei famulo Moyses, quadraginta
dies jejunavit, et liberato Dei populo de Ægyptiorum
decem plagis, quinquagesimo die, ex quo in Ægypto
Pascha celebratum est, decem mandatorum legem de
monte Sinai in duabus lapideis tabulis detulit (*Exod.
xxiv, 12; xxxi, 18*). Quas, cum offensus esset populi
peccantis piaculo, ad montis radices confregit (*Exod.
xxxii, 19*). Restauratisque totidem numeri ejusdem
materie tabulis, rursus quadraginta diebus jejunus, Dei
largitoris munere, eadem præcepta recipere meruit
(*Id. xxxiv, 28*). Sed per hoc tempus contra consuetu-
dinem humani moris, bis taliter, ut prædixi, nullo fa-
tigatus inedia labore, nullam terrenæ conversationis
escam manducavit; quoniam divini sermonis consor-
tium fultus, tam longam inediam sine esurie sustinere
potuit.

CAPUT XXVII. — De populo carnes postulante.

Præterea carnum concupiscentia infidelis populi
pars flagrans murmuravit, et manna cœlestis ollas car-
nium Ægyptiorum præposuit. Sed et Moysi cum es-
set intoleranda res visa, Dominus, *Populum, inquit,
sanctifica crastino: ego enim illos mense integro carnis
saturabo*. Cui imbecillitate incitatus humana Moyses,
*Sexcenta millia, respondit, pedum pugnatorum, ex-
cepto innumerabili vulgo hujus populi numerantur: num-
quid boum et ovium immensa multitudo cadetur, aut ad
saturationem innumerabilis turba pisces maris in unum
congregabuntur?* Et idcirco ut nihil de iis, quæ Moysi
mens fragilis, utpote humana arripuit, in pastum po-
puli cederet. *Ventus a Domino egrediens, arreptas trans
mare coturnices, ad castrorum loca detulit, easque duo-
bus cubitis in aere volantes circa castrorum loca, quan-
tum una die confici potest. Ortygometram inseruit (n):*
quam populus colligens, mensæ integro, id est, trigin-
ta diebus comedit. Sed incredulos murmurationis ul-
tio consequitur. Nam in illo loco, priusquam populus
egredieretur, qui concupierant, ira dominica mactati
sepeliuntur (*Num. xi*). Certo in hoc nihil novum vel
contra naturam a Domino contribuitur, qui olim crea-
turam avium conditam, et in abdito mundi quodam
angulo reconditam, in necessitate populi sui præstare
videtur. Quamvis in libro Sapientiæ scribitur, *Novam
creaturam avium viderunt* (*Sap. xix, 11*): nuper utique
ostensam, non nuper creatam. Quod olim Deus cum
cæteris creaturis in principio condidit, hoc in tempore
necessitatis plebi suæ ministravit. Sed tamen idcirco
coturnices ad tale ministerium, quæ prius cum man-
na contribute nihil adversi edentibus contulerant, ista
vice iterum detulit, ne quisquam putaret, quod esca
avium sine murmurationis culpa mortem populo præ-
stitit: quoniam et in hac vindicta sana conscientia
comedentes incoolumes servavû; et quando cum man-
na data est, toti multitudini nihil incommodi præ-
buit.

¹ Ms. And., *rocæa naga: oa*

² Ms. And., *quatenus liquidæ naturæ esse patent.*

(n) *Ortygometra*, genus coturnicis insigni magnitudine.

at, 8), etiamsi voluntati ejus qui loquitur, minus conveniat. Sicut et Saül prophetas occidere volens, mala incitatus voluntate venerat, et tamen Spiritu Domini arreptus, inter eos quos persequabatur, prophetabat (I Reg. xix, 24). Unde et ipse Balaam ad maledicendum deductus, et illud volens implere, non maledicere Dei populo potuit, sed contra voluntatem suam a Domini Spiritu coactus est benedicere (Num. xxiii). His ergo duabus causis Balaam venire a Domino permittus est, ut per mutum animal ejus insipientia confutaretur, et adventus Christi per prophetam gentilem, qui futurus erat gentium Salvator, in lege Dei scriberetur. In omni populi Israel itinere columna nabis per diem nunquam defuit, nec coram populo columna ignis per noctem (Exod. xiii, 21, 22), ut noctis frigore defensi, et a tenebris illuminari pergerent cum igne. Et a calore solis protecti fuerunt in die sub nube. Quem Dominus custos Israel vere protegit, nec sol per diem nec unquam luna per noctem exurit.

CAPUT XXXV. — De Moysse pergente in montem Abarim.

Quadragesimo anno egressionis filiorum Israel de Ægypto, quadragesima secunda mansione in campis Moab super Jordanem populus sedit, ubi Moyses Deuteronomium, hoc est, iterationem Legis

prædicavit (*Deut.* 1, *sqq.*): et postea constituto pro se in ducatu populi Jesu filio Nun ex tribu Ephraim (*Id.* xxxi, 7), imperio Domini in montem Abarim (transitum), in montem Nebo solus ascendit, ubi centesimo et vigesimo ætatis suæ anno, nec motis dentibus, nec caligantibus oculis, integro corpore, totius humani generis commune debitum solvit (*Ibid.*, 34). Duabus autem causis, ut sapientes aiunt, mortis ejus et sepulcri nemo conscius erat, quatenus illam faciem, quæ consortio sermonis Domini rutilaverat, mortis mœnore repressam, nullus videret; et ne sepulcrum ejus populus Israel, si cognovisset ubi esset, adoraret. Unde et virgam in qua signa fecerat, ut plurimi putant, ne adoraretur secum abstulerat; quoniam et serpentem quem facerat, filii Israel postmodum adorabant. Omnis autem illius ætas in tres quadragesimas partes dividitur. Quadragesima enim annis in Ægypto in domo Pharaonis ab infantia litteras didicit. Quadragesima annis exsul in Ægypto in domo sacerdotis Madian fuit. Et quadragesima annis per desertum ducatum populo præbuit. Certe et nos consummatis his quæ de Pentateucho historica narratione comprehendimus, primi libri finem de Mirabilibus hic facere conveniat, ut secundus de Prophetia scilicet excerptus, ab Jesu filio Nun et Jordane initium sumat.

LIBER SECUNDUS.

De Prophetia.

CAPUT PRIMUM. — De Jesu filio Nun, et dirempto Jordane in transitu populi.

Cum autem Moyses egrediente, Dei populi gubernationem Jesus filius Nun suscepisset, confortatus sermone Domini, de campestribus Moab ad Jordanis fluvium castra moveri jubet: ac deinde cum arcæ testamenti onere decorati, reliquam plebem præcedentes sacerdotes primas undas ingrederentur; ab illo loco ubi steterunt usque ad mare, omnis fluminis alveus aquis suis confestim nudatus, superiorque aquarum moles quæ de fontibus augebatur, sursum in aera montabat, quosque omnis Israel siccis pedibus alveum fluminis transierat (*Josue* iii, 14, *sqq.*). In cuius miraculi testimonio duodecim lapides, quantos duodecim viri portare poterant, de una glareæ Jordanis portati sunt in locum castrorum, et totidem tanti ex his quos terra sicca continuerat, positi sunt in eorum locum (*Id.* iv, 2, 10). Certe et in hoc signo propoliti operis nostri causa requiritur, qualiter arcam Domini fluvius naturaliter præterire non permittit. Ea enim aquarum pars quæ ad mare perrexit, naturæ suæ cursum consuetum consequitur, dum altiora deserens, per prona proprio more fluminis paulatim delabitur. At vero humana industria alveos fluminum nudatos legitur et audivimus, quomodo Cyrus imperator Persarum exercitus super Gangem fluvium, qui est secundæ post Euphratem quantitatis, illa expeditione qua Babyloniam expugnavit, dicitur esse castrametatus. Ubi charissimum et virorum et equitum, equitem transmeandi fluminis audacia persuasum, rapacis alvei vortex demersit. Quo facto, rex incredibiliter iracundiæ furore adversus fluvium permotus, velut in sensibilem creaturam ulcisci statuit; ac immensum amagæu perpeti anno totis viribus in quatercentas sexaginta fossas divisit; nudatoque alveo, meabilem vix genua tingentibus feminis reliquit. Unde eodem exercitu et rege eadem expeditione Babyloniam obsidente, excelsissimum murorum objectu ab expugnandi molimine repulsi, ad Euphratis fluminis perfluentis superiora vada convertunt. Illa autem prædicta arte edocti, per alveum litem divertentes, per ejus nudatum alveum Babylonis murum subintrantes, urbem capiunt. Quod ergo humana industria

laborioso conamine potuit, hoc Deus potentis suæ virtute facilius peregit. Sed forsitan quisquam dispariter respondebit hoc factum esse, dicens, Illic enim fossarum opus alveos aquarum per humilia divertit; hic vero stans aqua, nullo renitente ad aeris humilia conscendit. Sed et hoc nonne humana diligentia sæpe efficit, et ab oppositis vallibus aquas in excelsum montare, et ad fontes redire offensas compellit? Quod vero homines velut terreni, de terrena crassa materia frequenter faciunt; quomodo Angeli tunc, quorum officii hæc omnia mirabilia peraguntur, per aerem facere non potuerunt? Cum sit naturale aeris opus et proprium officium aquas retinere in nubibus: et ut docui indoctique pariter norunt, quotidiana administratione retinet; ita tunc Deo jubente fluminis cursum prohibuit, ut per illius fluentis arca Dei et sacerdotes transirent.

CAPUT II. — De calcamentis et vestibus filiorum Israel.

Terram igitur repromissionis post longi laborem itineris ingressi, de fructibus Chananitidis regionis populi turba comedit, et mannae de nubibus esca ministrari desinit (*Josue* v, 42). In hoc tam longo itinere admiratione dignum accidit illud, quod per quadragesima annos nullius ex omni populo calcamentum aut vestis defecit (*Deut.* xxix, 5). In quo Dominus non naturam novam in calcamentis et vestibus condidit, sed olim conditam conservavit.

CAPUT III. — De subversione Jericho.

Inde Jordanis ripam egressis, urbs Jericho prima ex Chananitidis civitatibus occurrit. Quæ lustrata circuitu dierum septem, quasi arcæ dominicæ et exercitus expavescens adventum, cito corrui. In quo circuitu nullo armorum suffragio usus est victor populus, sed ad clamorem in gyro sonantem murus erat usque ad fundamenta dirutus (*Josue* vi, 20). Ubi nihil extra naturam esse factum gesta res ostendit. Siquidem et hoc terræ motibus esse factum frequenter Scriptura denuntiat. Quomodo et in famoso illo terræ motu centum Lybiæ urbes corruerunt, et in terræ motu dominicæ passionis undecim in Thracia subversæ sunt. Præterea quoque quod humani actus efficacia congerit, hoc alterius destruentis vel etiam senectua-

illa tempus consumit. Attamen hæc dicentes, non casu accidisse murorum Jericho ruinam, ostendimus; sed nec contra naturam sicut aliquid in miraculis factum ostendimus. Hoc enim sicut et cætera ministrari angelico opere designavimus, Dei jussu effectum fuisse non dubitamus.

CAPUT IV. — *De sole et luna stantibus ad imperium Joasæ.*

Post hoc quoque Chananæorum quinque regibus in unum congregatis ut pugnarent adversus filios Israel, cum ex adverso misericentiorum cohortes, et victoria in Dei populi partem concederet, Jæsus filius Næn princeps populi Israel soli in medio die præcepit ut se se moveret, et luna ubi fuerat staret, donec se Dei populus de inimicis vindicaret, quod et factum est. Nam sol duos dies in uno conclusit, et luna diei spatium non occurrit. In qua jussione non humani imperii auctoritate luminaria requiescunt, sed Domini imperantis ut starent, jussu obediunt. Nihil enim propter jubentis hominis verbum Dei creaturæ faciunt, sed quod Dominus servi sui orationi obediens præcepit, hoc efficiunt. Sic enim perscribitur: *Sol stetit contra Gabaon, et luna ad vallem Hailon, obediens Domino voci hominis (Joasæ x, 12-14)*. Ex quo intelligitur Deum servorum suorum precibus obedire, et ad eorum necessitatem creaturas suas opportune gubernare. Hæc luminarium mora nihil novum in natura commisit, etsi in ministerio aliquid varium ostendit. Sed et illa varietas nihil in anni cursu et reliquorum dierum commovit, dum pariter sol et luna unumquodque in suo ordine requievit. Si enim unum luminare curret, dum alterum interim requiesceret, dierum et mensium et annorum assuetum cursum conturbaret. Dum autem utrumque moram hanc habuit, quasi post consuetum diem in occasu sui limitem perrexit. Non enim quod ad belli illuminationem luna tunc in præsentia solis proliferet, stare imperatur; sed ne quid in congruo luminarium metu per minus quietem et alterius cursum destrueretur. Sed quoniam et maris cursum lunari convenientem esse in omnibus evidenter monstravimus, et illum tunc requiescisse, etsi Scripturæ vocibus reticetur, nonne ipse illarum rerum pronuntiat observabilis comæatus? Luna vero non tantum in hac statione requievit, sed et incrementi vel decrementi sui interim consuetudinem agere non potuit. Si enim dum stetit luna, licet stans, sua incrementa vel decrementa ageret; illud incrementum lunare ultra solis cursum in cyclorum rationibus aliquid turbaret. Dum vero nihil in circuli in se revertentis cursu dies illa solito longior præbuit, tunc manifestum est, quod in illa superveniente vespere, unius diei incrementum luna, sicut quotidie solet, gessit. Ut enim hoc manifestis approbationibus pateat, cyclorum etiam ab initio conditi orbis recursus in se breviter digeremus, quos semper post quingentos triginta duos annos, sole ut in principio, et luna per omnia convenientibus, nullis subvenientibus impedimentis, in id unde cœperant, redire ostendimus. Quinto namque cyclo a mundi principio, anno centesimo quarto decimo, generale totius mundi diluvium sub Noe venit, qui post diluvium quadringentesimo decimo octavo anno defecit: et inde alius incipiens, id est, sextus, in octavo ætatis Abrahamæ anno finitur. Et nono ejus anno septimus incipiens, trigesimo quinto anno egressionis filiorum Israel de Ægypto, quinquennio ante mortem Moysi concluditur. Post quem octavus, in quo est illud signum in sole et luna factum, trigesimo sexto anno egressionis Israel de Ægypto incipiens, in trigesimum primum annum Asæ regis Juda incidit. Cujus trigesimo secundo anno nonis exordium capiens, in quo et aliud signum in sole, Ezechia regis tempore, de quo paulo post dicemus, factum legitur, centesimo octavo anno post templi restorationem, quæ sub Dario facta est, sui cursus spatium consummavit: donec decimus inde oriens nonagesimo secundo anno post passio-

nem Salvatoris, Alia et Spæra (a) consensibus, peractis curribus consummatur. Post quæ undecimus a consensu Paterni et Torquati ad nostra usque tempora decurrat, extremo anno Hibernicæ natione Moichæ inter cæteros sapientes, peragitur. Et duodecimus ante tertium annum agrus ad futurorum scientiam se præstans, a nobis qualem finem sit habiturus ignoratur: quorum unumquodque uniformi statu, peractis quingentis triginta duobus annis in semetipsum, id est, in sequentis initium revolvitur, completis videlicet in unoquoque solaribus octovicensibus novocies, et in lunaribus decemnovenis vicibus octies circulis. Post quos et in lunari supputatione per communes duodecim et embolismos septem, per octoideam et hendecadem et incrementum lunare, quod computatores saltim nominant; et solis per quadrantes et bissextos diligenter dimensuras, demum duobus luminaribus totidem dies habentibus, et per cursum sui omnes lineas concordati ratione convenientibus, veluti primus conditi orbis annus innovatur. Dum ergo hi circularum totales recursus in se congrue, et post illos cycles quibus in sole et luna moræ vel reditus signa, quomodo sub Jesu vel Ezechia factum legitur, apparuisse describitur, sine ulla varietate redeunt; manifeste intelligitur, quod non mora illa aut reversio aliquid in luminarium et temporum assueti cursu præpeditum vel insolitum reliquerunt; sed quasi per diem unum in occasu sui, et supra dixi, limites currunt, postquam illius solito longioris diei spatium peregerunt. Per quod videtur quod nihil ad sequentis noctis longitudinem temporis illa dies longa contulerit, cujus princeps pariter in die cum sole diei præposito luna requievit.

CAPUT V. — *De Gedeone et duobus signis.*

Itaque purgata funestis habitatoribus Chananiticis regione, in Dei populi deditioem ipsa a Domino terra tribuitur. Qui postmodum pacis otio resolutus, in idolorum terræ illius et reliquiarum in circuitu nationum cultum pervagatur. Propter quod gentibus sæpe, quarum idola ipse colebat, potestate a Domino excessa, mancipium servire tribuitur. Sed captivitatem et servitutem laboribus durissimis afflictus, frequenter a Deo per poenitentiam veniam precabatur: ad cujus liberationem, poenitentium lacrymis sedatus ille, iudices suscitabat, qui de servituti jugo plebem eruentes, nequam potentie dominio, sed arbitrorum jure præliebant (*Judic. ii, iii, iv*). Quorum temporibus dum Madianitis serviret populus, Gedeoni filio Joas cælestis nuntius apparuit, illumque destructo idololatriæ ritu, de plebis suæ liberatione commouit. In cujus conspectu dum Gedeon oblationem componeret, desuper carnis jus fundens, cælestis ignis holocaustum absumpsit. Et iterum postulanti signum siccitas in omni terra, et ros in solo vellere; et rursus siccitas in solo vellere, et ros in omni terra fuit (*Id. vi*). Sed hæc quævis sociantur numero mirabilium, nihil tamen velut novum ostendere videntur in ministratioe rerum. Quoniam et cælestis ignis res terrenas, ut sæpe diximus et dicemus, frequenter devorat; et alternatim in mundo per partes nimbos rorat. Sed tamen multa talia de mirabilibus Scripturarum subveniunt, quæ etsi in rebus gestis diligentem explanationem non exigunt, figurarum tamen præsignatione in rerum spiritualium intelligentia referta sunt. Sed quoniam in opere isto rerum tantummodo gestarum intellectum prosequi disponimus, hoc licet memorie causa statim historiciter numero mirabilium inseremus. Quæ etiam sæpe fortuito causa Dei voluntate in rebus proveniunt, terribilium tamen et celerius et certius et mirabilium in signi alicujus ostensione per Domini imperium gubernata et ostensa sunt. Unde cum historiciter in holocausti hæc conformatione, non terrestri igne, sed cælesti flamma hoc ostendebatur, quod futurum tunc bellum, non humanis viribus, sed cælesti auxilio proficeret; et

(a) Pro, *Antola et Pænia*.

ros prius demonstrabat in solo vellere ostensus, quod divina miseratio, quæ tunc in Israel fragili et molli populo fuerat, ignitas gentium iras, sicut aqua ignem, possit extinguere.

CAPUT VI. — *De Samsonis fortitudine in capillis.*

Iterum cum Philistæis serviret Israelitica plebs, Manue filii Saruch de tribu Dan sterili uxori primo, deinde ipsi Manue Dei angelus prophetali habitu apparuit; eosque de filio qui illis esset nasciturus, qualiter foret educandus edocuit, quatenus ne unquam novacula caput ipsius transiret, et siceram et vinum et omne quod inebriare potest, non biberet. Cui cum Manue nesciens esse angelum, prandium voluisset præbere, angelus inquit, *De cibis tuis non comedam; sed Domino, si vis, holocaustum compone.* Quod cum Manue illo præcipiente composuit, cum igne holocausti coram eis statim angelus in cælum ascendit (*Judic. xiii*). Et hic terrestris holocausti ignis de terra in cælum ascendens demonstraverat, quod per nasciturum hominis fortitudinem Deus populi liberationem præparaverat. Natus igitur Samson, juxtaque imperium Domini nutritus, maximam fortitudinem in septem sui capitis crinibus habuit. Quod pro certo probatum est, dum eisdem nublatus aliquando etiam virtutem amisit. Nam cum Dalilam in valle Sorecti mulierem de regione Philistinorum alienigenam adamaret, et illa pecuniam a Philistiis principibus, quibus Samson multa mala fecerat, proditionis ejus mercedem accepisset, ipse poscenti fortitudinis suæ mysterium in capillorum suorum conservatione fieri indicavit. Et illa dormientis in sinu suo, vocato rasore, caput totondit. Perductusque Samson a Philistæis, oculis orbatus, molam manu vertebat, donec capilli illius ad priorem longitudinem creverunt. Deinde Philistæis epulantibus, ut inter epulas Samson illuderetur, adducitur; et ipse puero regenti gressus dixerat, ut se ad duas columnas perduceret, quibus tota domus imminebat, quatenus super veluti illas lassus reclinaretur. Quibus ambabus utraque manu apprehensis, invocato in auxilium Deo, totam domum concussit. Quæ cito corruens, tria Philistinorum millia pariter cum ipso Samson prostravit (*Id. xvi*). Sed naturas investigantibus, quæstionem non minimam inculit, quomodo totum sensibile corpus in insensibili capillo motum fortitudinis habuit; cujus damnum doloris sensum nequam intulit, cum illum tonsor a reliquo corpore ferramenti aculeo divisit. De Samson ergo, priusquam nasceretur, a Domino præcipitur, ut capillus illius nunquam ferri acumine vel alicujus aculei tonderetur (*Id. xiii, 5*). Quamdiu igitur in mandati divini custodia permanserat, Spiritus sancti munere maximam fortitudinem habebat. Unde cum muliebri persuasione præcepti dominici transgressionem advenit; etiam spirituale fortitudinis donum, quod habuerat, statim recessit. Non quia in insensibili capillo osium, et carnis, et sanguinis, qui nihil ex his habet, virtus inerat: sed mandati dominici observatio donum fortitudinis observabat. Sed fortasse aliquis dicit: Quare ego cum capillis iterum fortitudo illius succrevit, si non in capillis etiam prius robur habuit? Attamen etiam hac vice, non tam in longo capillo amissam virtutem recuperabat, quam donum spirituale, quod negligens amisit, afflictus penitentia crescentibus capillis paulatim impetrabat; præsertim cum in hujus mandati transgressionem ex parte licet aliqua excusabatur, quamvis suæ virtutis Dalilæ petenti mysterium dicere non negavit, non tamen se impetrante, vel concedente, vel consentiente tondetur. Unde afflictus postea a Deo impetravit facilius, quod non sponte, sed dormiens seductus amiserat.

CAPUT VII. — *De arca Domini in terra Philistinum.*

Inde post non parvum temporis, filiis Israel mandatorum transgressionem Denm offendentibus, incitata Philistinorum agmina ad bellandum contra eos conveniunt. Et filii Israel de se nihil confidentes, arcam testamenti Domini in exercitu suo in pugnam contra adversarios conducunt. Sed Legis transgressores ne-

quaquam Legis arca tuetur, victo potius et deleta ex parte populo, ab alienigenis ipsa capitur. Qui victoriarum munere lætantes, in terram suam eandem captam perducunt, et veluti triumphi luxus auctorem, juxta Dagon deum suum, arcam Dei Israel in templo statuerunt. Sed primo die Dagon coram arca prostratus repertus, iterum in loco suo restituitur. Crastino vero fracti ad limen in centum partes, capite et manibus, spina dorsi ejus truncata reperitur: quod fugientem idololatricæ, in adventu dominicæ legis, cultum monstrabat. Qui enim fugiunt, persequenti dorsum dant. Præterea quoque tota Philistæa fœda admodum plaga percussit: nam et extales eorum foras prominebant, et ingens soricum et insolens copia per totam provinciam diffundebatur (*1 Reg. iv, v*). Convenienter quippe Dominus illis utramque pœnam præstaverat, qualem rerum ipsarum conveniens ratio exigebat: quatenus qui misera animalia divino cultu venerabantur, per miserissima animalia in adventu dominicæ legis castigarentur; et qui tabernaculi Domini interiora, id est, arcam extra limites suos protraxere, hi interiorum suorum foras prominentium fœda affligerentur clade. Quapropter quando plastro novo impositam duabus felis vaccis velendam, quæ jugum antea non portaverant, teneris domi vitulis mugientibus, ad fines suos redire arcam permisissent, quinque mures et totidem annulos aureos indices plagarum suarum, quatenus ne eam vacuum remitterent, juxta eam in capsella posuerunt (*Id. vi, 10, 11*). Sed in his multiplex figurarum intelligentia latet, quæ proprii operis industria, et temporis otio indiget.

CAPUT VIII. — *De cæli fragore quo terribi sunt Allophyli.*

Iterum quoque infinita Philistinorum agmina, quasi arca maris innumerabilia, per plana se terræ Israel effuderunt, quæ Dominus Samuele orante a facie filiorum Israel ingenti cæli fragore perterrebat (*Id. vii, 10*): quatenus per hoc et Israel non propria virtute vicisse intelligeret; et hostes Dei protectionem, et auxilium erga hunc populum esse scirent.

CAPUT IX. — *De vocibus et pluvii quando Saül ordinatus est.*

Itidem Samuele invocante Dominum, cum populus sibi regem peteret, et Saül filium Cis de tribu Benjamin in Dei famine jussus Propheta ordinaret; Dominus per pluvias et horribiles voces intonnit, quibus plebs, quæ audierat, se Dominum repulisse ne regnaret sibi, intelligeret: quos fragores per Samuelis iterum Dominus deprecationem compescuit, postquam populi de hac re pœnitentiam intus aspexit (*1 Reg. xii, 18, 19*).

CAPUT X. — *De Saül prophetante inter prophetas.*

Saül invidiæ stimulo suscitatus, et malo spiritu sæpe arreptus, cum David occidere vellet, et ipse David tunc cum Samuele et ceterorum prophetarum cuncto prophetaret; misit nuntios, et ipsum interficiendum de medio prophetarum rapere jubet. Sed illos, protinus ut adveniebant, spiritus qui in prophetis loquebatur, arripiebat. Ipse quoque Saül quasi injunctum famulis opus tertius acturus post eos extens, cum inter prophetas venerat, prophetabat (*Id. xix, 20, seqq.*). Diximus autem cum de Balaam et asina discernimus, quoniam Spiritus sancti verba, non dicentium merito pensantur, sed ipsis voluntate ubicumque voluerit proferuntur: per quod tamen proferentium ea merita non in melius augentur, si bona non habent opera, sicut in Balaam, et Saül, et Caipha pontifice. Unde tales prophetæ in judicio, *Nonne in tuo nomine prophetavimus?* damnati Domino respondebunt: et tamen a terni ignis consortium inter ceteros impios subibunt (*Math. vii, 22, 23*). At vero et hoc loco quidam æstinant, quod Saül non divino spiritu, sed malo illo quo sæpe arripiebatur, per totum illum diem prophetaret, donec David etiam imminens mortis periculum, ipso suo spiritu arreptus,

1 Ms. And., arrepto.

Domini dispensatione crederet. Sed qualiter hoc sciri potest, dum ita scribitur: *Et factus est super eum spiritus Domini, et stabulans prophetabat?* nisi forte sic in hoc loco accipiatur spiritus Domini, quomodo et in alio loco spiritus Domini malus Saül arripiebat (II Reg. xvi, 14). Verumtamen ubicumque sine additamento spiritus Dei, vel spiritus Domini, vel spiritus Christi, vel spiritus Iesu, in Scripturis sanctis invenitur, Spiritus sanctus esse a nullo sano sensu dubitatur. Ubicumque vero cum additamento dicitur spiritus Domini malus, ut est in libro Samuelem, intelligitur diabolus esse: qui Domini propter ministerium, malus propter vitium dicitur videtur. Saepe quoque cum singulariter spiritus tantum, et non addito, sanctus, aut Dei, aut aliud quodcumque ex his, quæ ad signandum aut demonstrandum Spiritum sanctum pertinent, deprehenditur; contrarius spiritus qui est diabolus, aut subjectus quisque sibi ex his qui ministrant demonibus, dignoscitur.

CAPUT XI. — *De Samuele suscitato a Pythone.*

Post etiam in angustia constitutus, hostili se premente impeta, cum neque per prophetas, neque per sacerdotes, neque per somnia, petenti sibi Dominus ullum responsum daret, Saül rex Israel ad pythonissam perrexit, ut ex mortuis aliquem sibi per suæ artis incantationes suscitaret. Quæ cum quæreret ex eo, quem mortuum de somno cuperet resolvi, ille sibi Samuelem velle respondit suscitari. Suscitatus vero Samuel, Saüli quod eveniret, prænuñtiat, *Hæc, inquit, hora tu et filii tui mecum eritis, sed et Israel tradam tecum in manum inimicorum ejus* (I Reg. xxviii, 5-19). Qualiter ergo Samuel a pythonissa suscitari dicitur, dum pythonissa demoniacis incantationibus et præstigiis ut videtur? Et quomodo Saül, qui in viventibus prophetis Dei responsum non invenit, resuscitatum a morte prophetam audire meruit? Unde non hunc esse Samuelem illum prophetam perfectum, facilius intelligitur; sed diabolus qui se transfiguratur in angelum lucis (II Cor. xi, 14), in phantasia Samuelem consideretur. Quod ex sermonibus ejus recte dignoscitur, quoniam funesto Saüli dicebat, *Tu et filii tui mecum eritis*. Etenim si verus ille Samuel hic ostensus esset, nullo modo iniquum regem consortem sui meriti post mortem diceret. Si ergo a pythonissa diabolus ostenditur, quare Samuel in divina Scriptura dicitur suscitatus? In multis sacræ Scripturæ locis imaginatis rebus verarum rerum nomina sæpe adscribuntur. Quomodo et prædicta virga in similitudinem serpentis imaginata, et phantastica illa magorum serpentium in Ægypto (Exod. vii, 10, 12), et ille æneus in deserto serpens nominatur (Num. xxi, 9). Duo quoque Cherubim pro similitudine obumbrare propitiatorium memorantur (Exod. xxvii, 7). Quinque mures, et quinque anuli de terra Philistinim in capsella cum arca Domini referuntur (I Reg. vi, 14). Duodecim boves sub mari æneo (III Reg. vii, 25), et quatuordecim leones in throno Salomonis oburneo statuuntur (Id. x, 19, 20). Cherubim quoque et palmæ, et mala granata, et retia in templi ædificio depicta describuntur (Id. vi, 32), cum hæc omnia non ipsa rerum veritate, sed pro similitudine ista nomina recipiunt. Ipæ tamen Scripturæ sine ullo incertitudinis respectu quasi res veras hæc nominatum ponunt. Phantasma igitur Samuelis velut ipse Samuel ostensus pronuntiatur, sicut et in visibus Prophetarum, et in Apocalypsi Joannis ostensi viri pronuntiantur.

CAPUT XII. — *De percussione Oza.*

Post modicum deinde David regnum obtinente arca testamenti de domo Aminadab ad Jerusalem a rege et omni populo perducitur. Oza filius Aminadab sequens arcam, cum illam velut sustentans tangeret, subita morte percussus et suffocatus est (II Reg. vi, 2-7). In quo factio temeritas in ipso Oza, qui cum non esset de genere Aaron arcam tetigerit, damnatur; et totus populus, quia caute in divinis rebus se agere deberet, admonetur. Sed quidam aliquod præcedens

peccatum in Oza per hæc penitentiam culpam esse existimant: quoniam sæpe evenit, ut minores culpe præcedentium peccatorum vindictam incantant.

CAPUT XIII. — *De David numerante populum.*

Quædammodum cum populus Israel peccasset, commovit Dominus ut David numeraret populum, per quod accidit, ut plebs peccans per parvam regis culpam penam sustineret præcedentium delictorum. Angelus enim Domini septuaginta virorum millia ex omni Israel usque Bersabee occidit, et Jerusalem urbem velut delere proposuit (II Reg. xxiv): non quod Dominus civitatem, quam suæ disperdidit, dolere vellet, sed ut ostensus in prociectu vindictæ angelus, dignum videnti regi penitentiam incuteret. Ex quo intelligitur David minorem culpam commisisse quam plebem, qui peccatum suum per solam penitentiam delevit; populi vero delictum in auctoribus suis mortis severitatem promeruit.

CAPUT XIV. — *De duobus signis juxta altare Bethel.*

Et deinde cum per peccatum Salomonis, populi Israel regnum unum in duo divisit Jeroboam filius Nabath rex decem tribuum in parte aquilonis, metuens ne templi, quod erat in Jerusalem, visitatio rursum populum Roboam filio Salomonis jungeret, idola et altaria in Dan et in Betha posuit (III Reg. xii). Sed in dedicatione altaris quod fuit in Bethel, vir de Juda ut contra illud altare prophetaret, a Domino mittitur. Quo adveniente duo terribilia signa ostenduntur. Nam et altare in duas partes statim in hora holocausti scinditur, et regis ipsius arida manus siccatur (Id. xiii, 1-5). Quæ duo signa rei et operi suo apte convenerunt, dum quid in ipso tunc rege sit factum, evidenter ostendunt. Aptum enim videbatur, ut qui Dei cultum, qui illud usque in uno altari et templo erat, divisisset, ipsius altare quod ille sibi melipsi fecerat, sic acisum dessicicaret; et qui populi Dei manum, ne Domino suo oblationem et holocausta immolaret, aridam fecisset, in schismatico illo holocausto manus illius arida appareret.

CAPUT XV. — *De trium annorum et sex mensium siccitate.*

Præterea quoque Achab filio Amri, incitante eum Jezabel uxore sua, plura agente scelera, Elias Thebaites de Galaad in sermone Dei dixit: *Si non ros et pluvia, nisi juxta oris mei verba, his annis erunt* (Id. xvii, 1). Cujus oratione prohibita pluvia tribus annis et sex mensibus non pluit: quatenus qui Deum per mala in terra exacerbasset, cæli clementia et aeris commoditate carerent. Verum hæc plaga, ut multi magistri putant, tantum terram Israel castigaverat. Sed moris est Scripturarum, ut illam provinciam eo qua dicunt, omnem terram indifferenter nominent, quod convenienter cum Elia postmodum Achab sermone demonstratur. Cum enim Eliam ipse vidisset, *Tu quis es, qui conturbas populum Israel?* Achab dixisse refertur. Cui respondens Elias, in Israel tantummodo culpam, quæ hanc plagam incitaverat, fuisse denuntiat. *Non enim, inquit, Elias ego conturbo Israel, sed tu et domus patris tui, quia dereliquisti legem Domini, et servis Baal* (Id. xvii, 17, 18). Quibus utrisque dictionibus in Israel tantummodo culpam et plagam convenientia verborum esse demonstrat. Si etenim totum mundum plaga illa flagellaret, non qui conturbas Israel tantummodo, sed qui conturbas totum orbem, Achab dixisset. In tempore autem siccitatis a Domino Elize dicitur, ut in spelunca torrentis Carith se absconderet, ubi corvis ministrantibus pane et carnis, et aqua torrentis illum satiaret (Id. xvii, 2-4); duplici scilicet occasione, quatenus et in tempore famis haberet alimoniam; et persecutorum avide se quærentium rabidam effugeret iram. Corvis vero ministrare Prophetæ præcipitur, ut scilicet culpam, quam in diluvio commiserat in terra, purgare avis illa videretur, dum ut fidelis minister efficitur Elize, qui negligens et fallax erat antea Noe. Præterea quoque in hoc ministerio illud etiam ostenditur, qualiter homo si non peccasset, etiam infructuosorum animalium

nunc ministeriis creteretur. Unde vero eas carnes et panes ille corvus detulerit, ipse viderit, qui tale officium committit. In quo tamen intendum est, quod ex aliquorum hominum scientium aut nescientium industria, corvi hæc acciperent, qui coctos panes et carnes qualibet qualitercumque preparabant.

CAPUT XVI. — *De vidua in Sarepta Sidoniorum.*

Cumque de torrente propter nimiam siccitatem aqua deficeret, ad viduam in Sareptam, ut ibi pasceret, exire Eliam Deus jubet. Quæ cum eum in domo sua victu quotidiano satietat, familiariter receptum, locythus olei, et farinæ hydria, in quibus unius diei refectionem in adventu suo invenerat, non minuta sunt, donec visitavit Dominus populum suum (III Reg. xii, 8-16). Et hoc accidit, non quod invalida manus Domini esset, ut etiam postquam torrentis unda defecisset, aquam illi cum panibus aliunde et carne donaret; sed idcirco ad Sareptam Sidoniorum saturandus Propheta mittitur, ut per illum bona et fidelis vidua pasceret. No vero quem moveat, quod Sidoniorum terra hanc eandem plagam pariter cum Israel perpessa erat; dum inde Jezabel persecutrix prophetarum, et totius vindictæ et facinoris causa, Sidoniorum regis filia, paternam originem decebat. Certe etiam hoc signo non nova a Domino, sed condita natura immodica non modica substantia gubernatur, quomodo de calceamentis et Israel vestibus prædicitur memorari. Nam in cæteris prædictis omnibus miraculis nil naturæ rationem refugit, sicut ipse rerum eventus frequenter ostendit.

CAPUT XVII. — *De mortuo unico viduæ filio quem suscitavit Elias.*

Hujus viduæ filius illo tempore, quo Elias in domo ejus morabatur, gravi ægritudine mortuus fuit. Sed hunc Elias oratione sua ad vitam iterum revocavit (III Reg. xvii, 17-22). De quo tradunt Hebræi, quod ipse Jonas propheta postea fuerit, quem de ventre ceti glutientis, evolutis tribus diebus, Dominus absolvit (Jonæ ii). Quia Dominus qui inimicum suum in quocumque tuto loco potest occidere, servum suum quem vult eruire, de quocumque angustia liberare valet. At vero illa famosa questio, qua de mortuis resuscitatis agitur, usque ad Lazarum a nobis reservatur.

CAPUT XVIII. — *De holocausto in monte Carmeli.*

Evoluto autem tempore siccitatis, cum Dominus super terram vellet pluviam dare, prophetam Eliam in occursum regis Achab jussit exire, qui omnem Israel ad eum et idolorum prophetas quadringentos quinque in montem Carmeli congregavit. Quibus congregatis, sanctus Elias duos boves, unum Domino, et alterum Baal, per se et per prophetas idolorum mactari in holocaustum rogavit, ut Deus qui per ignem exaudierit, ipse totius populi Deus sit. Quo impetrato, sacerdotes Baal bovein suum prius occidentes, usque ad mediam diem tristes, Baal ut per ignem consumeret holocaustum, rogabant. Sed Baal, qui potius igni in potestatem traditus est, super holocaustum ignem dare non poterat. Elias vero bovem suum in frusta comminuens, per membra dividens, super altare quod constructum fuerat, et quod ipse caraverat, tunc statuit: eumque aqua abunde superfudit, oranteque illo, subito ignis de cælo cecidit, qui bovem cum altari et lapidibus et aqua simul consumpsit. Ac deinde sacerdotes Baal in potestatem sibi traditos, in torrente Cison interfecit, et omnis populus Deum Dominum esse confessus credidit (III Reg. xviii, 19-40). In hoc etiam extra naturam ignis nequaquam aliquid fecit, qui desuper aërio ignito spatio descendens, cum Dei gubernantis imperio, alimenti sui materiam, quam in terra repererat, consumpsit. In superiore enim illo spatio ignis naturam abundantiam esse, etiam ignis in terra ardens pronuntiat, qui ad superiora, ubi est natura illius, ardentem conscendere tentat. Sicut enim aquæ natura descendere semper ad inferiora, sic ignis proprium est appetere excelsa. Non tamen contra naturam suam etiam aqua sepe in excelsa videtur conscendere: quod non substantia sua

quæ gravis est, per semetipsam, sed per aëris leviozem naturam, qua aquarum minutissimæ guttæ vaporatiter contrahuntur, solet facere: quæ minutissimæ guttæ, ad acris altiora fumali modo condensentes, cum in densioribus nubibus in se conveniunt: aëris natura superferri non possunt, sed vento coagente graviuscula mole ad terram dilabuntur. Et si illas in nubibus, priusquam lapsæ fuerint, gelu præripuerit; easdem guttæ concretas in grandinum lapillos glacialiter solidatos frigidus rigor deducit: et si remissiores et necdum densatas eas gelu invenerit, nivem facit: et si has gelidum frigus non perstrinxerit, aquæ stillicidium liberum, ad inferiores partes unde ierat redit. Sicut autem aqua per semetipsam, nisi per aliam substantiam, ut ostendimus, non ascendit; sic et ignis nisi per aliam substantiam inferius non descendit. Unde cum et Dominus super quinquas civitates de quibus in primo libro diximus (Cap. 5), igneos imbres plueret; hoc idem per sulfur fiebat, quatenus et in sulfure ignis arderet, et per graviorem sulfuris naturam idem ad terram laberetur. In hoc ergo loco ubi super altare ad holocaustum ignis descendit, aut per aërem aut per sulfur descendit: quoniam ignis per semetipsum non potest descendere, nisi se alieni materię graviori Deus jusserit immisceri. Sacerdotes ergo idolorum sine homicidii culpa Elias Dei servus interfecit; quippe qui erat in illa Legge quæ dicit, Blasphemia non patieris vivere (Levit. xxiv, 16). Nullus hominum ergo idolum colit, nisi Dei blasphemus exstiterit. Ac per hoc qui idololatriæ cultores mactaverat, blasphemos et sacrilegos de terra purgabat. Et post hæc omnia, qui imbres a terræ perfusione tribus annis et sex mensibus orando prohibuerat, in modico temporis spatio, eodem orationis suæ officio, sitienti terræ abundantem pluviam et placidam a Deo impetrauit. Quæ in terram prius nequaquam venisset, nisi eam a cultoribus Baal occidendo munderat.

CAPUT XIX. — *De quadraginta dierum jejunio.*

Quos cum Jezabel ab Elia interfectos esse comperisset, illum de morte propria minacibus verbis prophetam terret. Unde pergens in terram Juda querulus Elias, in umbra juniperi sedens obdormivit. Quem angelus Domini tangens de somno suscitavit, et pane et aqua esurientem saturans et sitientem refecit. Quo cibo relictus, in ejus fortitudine quadraginta diebus et quadraginta noctibus nil comedens, usque ad Oreb Dei montem ambulavit. Unde verbi Domini fructus consortio rursum in terram Israel rediit (III Reg. xix). De isto vero pane et aqua angelico officio ministratis, quorum fortitudo pastum famis labore Prophetam quadraginta diebus pervexit¹, scientibus unde naturæ sint, intelligentiam disserendam patefacere servamus. In quo pane cum quasi humanæ industriæ, quod panis coctus sit, operis similitudinem conspiciamus; non terreus panis virtutem, quod una saturitate quadraginta dierum necessitatem impleverit, esse intelligimus. Nisi forte angelico opere de quacumque terrena materia factus in terra degentis animam hominis pastam validiorem hominum pane effecerit. Sed hic panis etsi propriam occultando naturam sollicitam lectorem facit; de quadraginta tamen dierum jejunio, quomodo illud tempus jejunis Propheta pertulerit, securum reddidit, dum per unius virtutem nullo egens cibo tanto tempore vixit.

CAPUT XX. — *De igna descendente super quinquagenaria.*

Inde intervallo quodam temporis interjecto, ipso propheta in monte sedente, quinquagenarium principem, cum iis qui sub eo erant, ut eum ad se ducerent, rex jussit. Qui supercilio, id est superbo tumore: inflatus animo dixit, *Homo Dei, ut ad illum nobiscum exeat, rex Ochazias*, id est filius Achab, jussit. Cui Elias: *Ut inquis, si homo Dei ego sum propheta, in te nunc et in eos qui tecum sunt, calcatis flamma ardebit.* Quo facto, et alium ejusdem ordinis virum cum tot

¹ Ms. Aul., *proterit.*

comitibus ad eundem rex ire præcipit : quem consono priori proferentem, simili sententia eadem vindicta consumpsit. Quo facto, tertius ad idem destinatus periculum quinquagenarius cum suis coram Domini propheta suppliciter genu flexit, et per verba precatoria illum regis adire conspectum rogavit. Sed, *Huic a sociare*, Elia angelus Domini dixit. Qui cito surgens et gressum socians, superbis interemptis, cum humiliato et supplice ad regem perrexit (IV Reg. 1, 9, 15). Ignis autem in hoc loco, sicut et in prædicto holocausto Dei, dicto Propheta verbo obediens, quod jubebatur implevit. Et in his gravius forsitan ante commissi crimen peccati, sicut et in Oza et numero populi prædiximus, ultrix flamma nimirum punivit.

CAPUT XXI. — De transeuntibus Jordanem Elia et Elisæo.

Denique vero cum Dominus Eliam elevare voluisset, ipse et Elisæus filius Saphan, minister suus, Jordanis flumen divisum pallio Elia, pede sicco, sicut in transitu filiorum Israel factum prædiximus, transierunt (Id. II, 8). In cuius rei explanationem, de libro Jesu prædicta huic operi satis sufficiunt. Quoniam dum in multis his mirabilibus virtutum gestis prædicta conveniunt, iisdem rebus miracula facta, et si in figurati explanatione deviaverunt, candem tamen rationem in rerum gestarum historico intellectu expositionis naturæ exigunt. Antequam de mirabilibus divinæ totius Scripturæ sermonis nostri cœperimus texere cornulam, operæ pretium est etiam ea, in quibus Prophetæ precedentium similitudinem explanare aliquid non est necesse, prout gesta sunt exponam; præsertim cum ex mirabilibus Scripturæ dominicæ nil præterire disposui, in quibus a ministerio quotidiano excellere ut in alio videntur.

CAPUT XXII. — De ascensione Eliæ.

Igitur ambobus his ripa Jordanis egressis, Elias ministro suo dicebat : *Postula a me quod vis, priusquam me Deus a te transire et recipi jubeat*. Cui Elisæus, *Spiritus*, inquit, *tuus duplex, obsecro, in me requiescat*. Rursumque Elias : *Duriter, dicens postulasti, sed tamen si hora receptionis meæ nihili præsens astiteris et videris, hunc petitionem eventus complebit*. Hoc ergo postulans Elisæus, non elationis affectum super magistrum suum voluit, sed videns peccata populi innumera, a propheta, qui reliqueretur, non simplici Eliæ spiritu, sed duplici compesci posse prævidit. Si enim illud quod petivit vitio volentis se elevare animo postulasset, nequaquam a Domino et ab ipso Elia quod petebat, impetraret. Igitur his dictis, jamjamque Elias igneo curru receptus velut ad cœlum, considerante Elisæo, raptus (Ibid., 9, 12). Et hactenus ipse, sicut et Enoch in testimonium novissimi temporis, adhuc sine morte servatur, ut scilicet horum in ore duorum testium, novissimi testimonii sermo consistat, in extremo tempore, paulo ante quam damnetur satanas, qui humanum genus aperto bello deprimat. Conveniebat ergo ut Elias, quem divini amoris zelus, igitur ardore in anima sua flagrasset, et per ignem miranda multa signa faceret, et per currum, igneum ab hominibus commutatam Dominus ad sublimem statum eveheret. Carterum vero quod de Enoch in primo libro prædiximus, Eliæ etiam convenire videamus.

CAPUT XXIII. — De virtutibus Elisæi.

Interea latentia in terram vestimenta Eliæ creatus hæres Elisæus colligebat et Jordanem, item Deum Eliæ invocans, pede sicco transierat. Veniens in Jericho, amaras et steriles aquas immisso in fontem sale, sicut per lignum in creno Moyses, sanabat. De qua etiam re in loco illo disseruisse sufficit. Inde veniens in Bethel, a pueris parvis calvus Elisæus illudabatur. Quibus cum in nomine Domini malediceret, duobus ursis de silva venientibus quadraginta duo pueri lacerantur (Ibid., 12-24). In hoc loco non propter proprium convitium, Propheta in iracundiam commotus pueris maledixit; sed aversatorum a Do-

mino et Lege patrum filios, qui in Bethel idolis immolabant, cum fortasse et ipsi parvi pueri, ut moria tunc erat, idolis sunt consecrati, justa vindicta plexi. In Bethel namque unus ex duobus vitulis, quos Jeroboam filius Nabath fecerat, qui peccare fecit Israel, fuit constitutus (III Reg. XII, 29). In quibus decem tribuum Israel a Domino idola colendo diverterat, peccavit populus. Præterea etiam Propheta prævidens quid longa post tempora illudens Christo in Calvarie crucifixo Judæorum petulant populus esset passurus, quod eis figurati ratione competebat, interim est operatus. Deinde in illa expeditione, qua Joram rex Israel, et Josaphat rex Juda, et rex Edom ad filios Moab exierant, cum in deserto totus exercitus siti labore fieret fatigatus, Elisæus aquas per siccatur torrentem sine pluvia venire a Deo impetraverat, ubi fossas et puteos populum facere jussit propter Israelitas et gentiles, qui in eodem exercitu erant (IV Reg. III, 9-20). Cumque ex illa expeditione reversus in terram Israel venisset, mulier vidua unius ex prophetis, lacrymabiliter ad eum clamavit : *Ecce, inquit, creditor meus duos filios, quos sermo tuo viro meo genui, ad servendum sibi, quia reddere aliud ultra non habeam, tollere cupit*. Cui Elisæus : *Dic*, inquit, *quam rem in dono tua potes habere? Parvum*, respondens ait, *olvi quo unguis reconditum penes me habeo in vase*. *Pete ergo*, inquit Elisæus, *mutuo a vicinis tuis vasa vacua non parva*. Quod cum fecisset, de parvo illo olei crescente ipsa replevit omnia (Id. IV, 1-6). Hæc exigua olei particula per virtutem Prophetæ in majus crescere non contra naturam potuit. Omnem enim magnitudinem creaturarum de parvitate semper crescere convenit, cum præsertim specialius hoc in liquoris natura, pincernaria arte fit, ut quædam popularum genera de parva materia in abundantiam liquoris exundare et fervescere comprobentur. Per Sunam quoque civitatem sæpe idem vir egrediens, cum a quadam divite femina, sed sterili, bono frequenter hospitio receptus fuerat, prædixit quod de viro suo proprio conciperet. Sed ille natus et nutritus gravi et solita doloris agritudine, adhuc puer percussus obiit. Quem tamen Elisæus figurati ordine resuscitans, matri vivum assignavit (Ibid., 8-17). Quodam etiam tempore fame coacti filii prophetarum, inter cæteras herbas agrestes colocyntidas mortiferas et valde amaras non agnoscentes, in pulmento coxerunt : quod cum unus quispiam illorum gustasset, in olla mortem esse clamavit. Sed dum Elisæus farinæ parum in eandem ollam manu propria misit, illius virtus per illius farinulae sapidum et suavem et sanum saporem, insipidum et mortiferum colocyntidarum agrestium vicit (Ibid., 38-41). Viginti quoque panes in centum viros divini præcipiens, turbam saturaverunt, et superabundantem copiam fragmentorum colligentes ministri habuerunt (Ibid., 42-43). Sed et de hujus virtutis intelligentia diligentius explanabimus, cum de quinque panibus et duobus piscibus, et rursus de septem panibus et pisciculis paucis in Evangelio, si Dominus permiserit, disseremus.

CAPUT XXIV. — De lepra Naaman curata, et ad hærente Giezi.

Post hæc Naaman princeps exercitus regis Syriæ leprosus, cum mirabilem prophetam et sanitatum gratia condonatum in terra Israel esse comperisset; conitum stipatus turba militum, sumptis a domino suo muneribus et epistolis, primitus ad regem Israel pergit : et ipse illum ad domum Elisæi tendere monet. Ubi præ foribus stante illo, Elisæus per puerum jussit, ut septies in Jordane se lavaret. Sed ipse superciliose nuntium omnino despiceret, nisi socio-rum suorum sermonibus, ut hæc tam facilem rem faceret, susus foret : quibus acquiescens, septies, ut Elisæus præceperat, in Jordane lavatur; ejusque cutis tota molli et tenera, quasi pueri, sanata reditur. Unde pro salutis beneficio viro Dei munera offerre tentabat. Quæ ille recusans, quod gratis acciperat, gratis impertiri volebat, Ex hæc re manife-

stissime declaratur, ut prædixi, quod in sermone imperantis Dei, secundum imperium Prophetæ, non in re aliqua virtutis sacramentum continetur: quoniam si sine imperio Prophetæ, imo Dei per Prophetam, Naaman in Jordane se lavaret, suæ lepræ purgationem nullo modo tam cito reciperet. Cogitans ergo apud se Giezi minister viri Dei, quod quasi sine causa Naaman dominus suus Elisæus pepercit, duobus assumptis secum pueris, festinantius post eum exire, ac si a domino suo missus, properat: acceptamque ab eo, composito mendacio, pecuniam in equis ex parte reportabat, quam Elisæus accipere totam, et habere nequaquam voluerat. Deinde vero interrogatus Giezi a domino suo quo isset, non quomodo se isse falso simulavit. Sed occultum mendacium evidenti iudicio Prophetæ convincens, Nonne, inquit, spiritus meus tibi præsens erat, quando homo in occursum tui de suo curru descendit? Dum igitur infelix te cupiditatis cogitatio, ut hoc ageres et diceres; fefellit, lepra Naaman cum sua pecunia tibi et semini tuo usque in sæculum adhærebit (IV Reg. v). Ecco eadem potestate Elisæus propheta lepram Naaman corpori deposuerat, qua Giezi eandem adhærebat carni et domui imperabat. Unde pervidendum est istas omnes virtutes non rerum ipsarum effectibus, sed imperantis præcepto peragi: quamvis contra naturam nihil in illarum vel harum effectione certum est perfici. In quarum tamen perfectione ipsa Dei imperantis voluntas, seu per se, seu per angelos, seu per homines illas res inquiri, quas futurorum figuris apte per omnia convenire prænovit.

CAPUT XXV. — De ferri supernatione.

Quoddam quoque tempore filiis prophetarum coram Elisæo facientibus sibi locum, manu unius ex illis securis ferrum de manubrio lapsum excidens in Jordani fluvium cecidit. Qui amisso ferramento quod mutatum acceperat, animo graviter doluit. Unde Elisæus viri clamore motus, affectu dolentis, locum ubi ferrum ceciderat demersum, requirebat. Quo annotato, et a se illic ligno immisso, ferrum de profundo ad superiora aquæ natans revocat (IV Reg. vi; 5, 6). Gravem vero ferri naturam tenuis aquæ substantia ferre non valet. Sed tamen qui postmodum, sub Petri pedibus maris solidaverat naturam (Matth. xiv, 29), ante illam de profundo ferrum levare jubet. Sane aquæ natura quamvis terra fragilior, tamen aere solidior videtur. Hoc enim a terra minus habere virtutis ostenditur, quod ab ea metalla et lapides minus sustentuntur. Ab aere vero illud plus retinet, quod hominum et ceterorum animalium corpora et ligna supernatantia sufferre valet. Unde etsi metallum ad integrum aqua non supportat, ex parte tamen cum portantibus tolerat: quoniam lapidem, ut sæpe probatur, quem vix duo viri in aere possunt levare, in aqua cum de fune penderit, unus homo poterit retinere. Unde apparet aquam etsi non per totum, ex parte tamen metallum sufferre posse; et quod ex parte res habet, Deum per totum ut sequatur naturaliter imperare. Propter quod aquæ natura natans ferrum sufferre poterat, quia Deus quod ex parte per semetipsam creatura consuescit, ut ad integrum faceret, imperabat.

CAPUT XXVI. — De victoria per Elisæum.

Belli quoque tempore regi Israel in multis locis rex Syriæ insidias componebat, quas Elisæus propheta regi Israel semper, ut se caute in his ageret, manifestabat. Sed dum hoc rex Syriæ per Elisæum fieri pro certo dignosceret, ad Dotban civitatem Elisæi misit copiosum curribus et equis instructum exercitum. Quod cum viri Dei minister mature surgens videret, territus et pavore concussus ad Elisæum venit. Quem confortans Propheta, *Plures, inquit, auxiliares nostri quam hostes.* Et ne ultra modum pueri mens perterrita fieret, videntis inimicorum multitudinem copiosam, ei Angelorum igneis curribus et equis instructas per totum montem in ejus circuitu astantes phalangas fecit esse visibiles. Unde ad hostes digre-

diens hoc a Domino impetrabat, ut illam gentem, sicut antea in fortibus Loth, cæcitate percuteret (Gen. xix, 41). Hostes igitur obscætos, denotariorum se virum quem quærerent, promittens, in Samariam urbem perduxit, eorumque oculos aperuit ibi. Quis rex Israel videns, ab Elisæo quæsit, utrum occideret eos, an non. Cui vir Dei, non ut interficeret imperavit, sed versa vice inimicos cibus reficeret, et abirent (IV Reg. vi, 8-23). Non ita igitur ut lucrum diei non videret hic populus, cæcitate percussus: sed presentis Elisæi, et locorum per quos ambulabant, agnitio ab illorum oculis occultatur. Si etenim cæcitate diei lucem non conspiceret, nequaquam tanta multitudo solum Elisæum sequi ducentem in Samariam potuisset. Ipsa igitur cæcitate percussus sunt, dum quem viderunt, nullo modo intellexerunt. Unde simili modo vir Dei suo ministro, non ad videndam lucem diei, per quam hostes videret, oculos aperuit; sed in Angelorum consideratione, quos ante non videbat, ejus intuitum direxit. Hoc etiam bello Benadab rex Syriæ in terram Israel cum infinita multitudine veniens, Samariam multis diebus obsedit, et ad tantam angustiam inclusos, ut matres filios suos comederent, obsidionis necessitate coercuit. Unde rex Israel tam obscæna infamia permotus, ad domum Elisæi furore plenus venit, et ut præsentem angustiam valeantem absolvere, decollare destinavit. Quapropter ipse Propheta velut de animæ periculo curans, fixo sermone respondit, Cras eadem hora hac, stateræ modius similitæ, et hordei modii mercabuntur in hujus introitu urbis uno statere. At unus ex duobus ducibus regis infida mente garriens, Si, inquit, cataractas Dominus in caelo fecerit, verum, quod dicis, esse valet. Cui Elisæus ait: Tu hæc oculis tuis videbis, sed causa hujus infidelitatis ex his comedere non poteris. Sequentē dehinc nocte, sonitum aerei fragoris in Syrorum castris Dominus audiri fecerat, qui cunctas inimicorum catervas pariter versas in fugam divertebat. Quo explorato, cæteratim populus per portam civitatis prorumpens, infidelem illum ducem suffocavit: qui videns ista, juxta Elisæi verbum, eis vesci non potuit (*Ibid.* 24, *sqq.*; vii, 4-7, 17, *sqq.*). His omnibus virtutibus, quas propter mirabilitatem divinæ Scripturæ originem servandam perstrinximus, aut ante in primo libro similia quædam annotavimus, aut etiam tertio, quo de Evangelio et Novo Testamento disseremus, si Dominus vitam et adjutorium dederit, quædam explananda reservamus. Interea post mortem Elisæi famuli Dei, cum quadam die familiares ejus mortuum quemdam portantes, latrunculos videntes pertimuisent, in sepulcrum Elisæi, quod prope erat, mortui cadaver projecerunt. Quod dum tangeret ossa Elisæi, revixit, et ambulavit (*Id.* xiii, 24). Unde quidam præscriptum sermonem in hoc signo impletum fuisse dicunt, hoc est, *Spiritus qui in te est, fiat duplex in me*: quod necessario impleri debuit. Elias ergo in vita sua priusquam reciperetur, mortuum resuscitasse unum scribitur (III Reg. xvii, 22), quod similiter et Elisæus fecisse jam ceruitur (IV Reg. iv, 35). Sed et alium, id est istum, post mortem suam videlicet in sepulcro, revivificasse videtur. Sed etiam in hoc duplex gratia facta esse non apparet. Quippe quod enim Elias semel fecerat, bis ac ter, si necesse esset, iterare posset. Sed potius hoc duplicem gratiam Elisæi esse in Elisæo pronuntiat, quod Elisæus imperando præcipiebat, quæ Elias orando et postulando impetrabat. Sive, ut cæteri dicunt, quod Elisæus cum multo honore et sæculi dignitate, virtutum et prophetiæ donum habuit, quod Elias profugus et persecutus, in montibus et speluncis degeat, et ejectus ab hominibus retinebat.

CAPUT XXVII. — De captivitate populi, et Sennacherib veniente in Judæam.

Per longum deinde tempus populus Israel cum Dei legem et Prophetarum dicta transgrediens, idola colendo Dominum ipsum contemneret, qui patres suos de terra Ægypti duxerat; in manus gentium traditus,

unum de obeditum numero posuimus, in Babylone ex Judæorum stirpe, illustri fama clarebat. Quoniam cum esset Spiritu Dei plenus, et prophetiæ munere condonatus, quæ hominibus cæteris fiebant incognita, ipsi Deus demonstrabat. Unde accidit ut Nabuchodonosor rex somnium videret, evigilantique etiam ex parte aliqua somnii memoria nulla remaneret. Deus Danieli non solum somnium ipsum, sed etiam somnii ipsam occasionem, quæ esset antequam rex dormiret, indicaverat (*Dan. II*). Hoc vero factum est, ut regi Daniel summi Creatoris notitiam insinuaret, et plebs in servitute et captivitate posita, aliquod quamvis parvum auxilium et solatium haberet.

CAPUT XXXI. — *De tribus pueris qui ignis tormentum sine læsura evaserunt.*

Sed rex ille ita in Dei oblivionem animo efferas incidit, ut statuum auream altitudinis nimix in campo Duran provinciæ Babylonis erigens, proprio nomine consecrari divino cultu præceperit. In cuius statuæ dedicationem omnes undique provinciarum populorumque præpositi convocati, communi decreto ipsam imaginem, vellent nolent, coacti sunt adorare, proposita recusantibus præsentem pœna, quod non parva fornacis flamma urendum quisque agere nolens semetipsum præsciret. Unde accidit, ut præpositi Babylonicæ regionis tres numero, Sidrach, Misach, Abdenago, ex Judæorum stirpe progeniti, de quibus in initio captivitatis pariter cum Daniele Babylonem deductis diximus (*Supra, cap. xxix*); a Chaldæis accusati sint coram rege, quod nec deos patronos ipsius regis, nec illam tunc consecratam nuper voluissent imaginem adorare. Quos, de accusatio alicuius odii causa, et non justa querela posset provenire, ipse rex ad se vocari iussit, et utrum ut aliorum faminibus aure traxerat, ita certa re haberetur, interrogavit. Augensque interrogata, Sufficiat, inquit, de præterito narratum; nunc in mei præsentia jussa complete, et auream quam erexi statuum adorate. Si vero quod jabetur, exsequi non vultis, opere necessario camini ignis ardore experiendos subire debetis. Sed illi unanimi respondentem sententia, Deos quoscunque tuos non tantum non colimus, verum etiam astantem præsentialiter statuum nuper editam, inquit, nequaquam adoramus. Solum enim universitatis auctorem cœlestem tantummodo libenti voluntate et communi privatoque studio veneramus. Cujus potentia, quicumque sibi puram, nullo pravo opere læsam conservat fidem, a quacumque angustia protegit. Ideoque, o rex, nec præsentis camini flammæ pertinescimus, nec in ullo aliquo potestatis minas et supplicia formidamus. Quoniam potentissimus rerum conditor et gubernator, servos suos de ignis ardore, et quacumque, quam manus tua intulerit, plaga, per omnia potest liberare. Unde rex incredibiliter ira succensus, et fornacem plus solito succendi præceperat, et hos per fortissimos de suo agmine viros, cum vestimentis et ornamentis in ignem projici, feroci sententia jubebat. Sed ipsi in fornacem projecti, cum in flammarum medio ceciderant, nullo modo ignis ardorem sibi in aliquo adversantem sentiebant. Namque Dei angelus cum in fornacem missis eadem hora pariter in ignem descendit, qui foras ignis ardore et flammæ de fornace excussit, et intus manentes velut placido rore superfusus, sine ulla molestia incolumes conservavit: atque in circuitu fornacis inimicos quoscunque Chaldæos perditionis et interfectionis eorum reus reperit, ignis ille consumpsit. Unde rex Nabuchodonosor eaminum intraspiiciens, ait: Ecce ego quatuor video viros expeditos in medio flammæ, sed quartus cæteris excellit eminentia formæ. Illosque tres quos in ignem miserat, de fornace statim per propria nomina vocat. Quibus nihil adversi de fornacis consortio accidisse cuncti videntes populi considerabant: ita ut non solum corpora ardoris vulnera et pene ulla vestigia non pertulerant; sed etiam sana vestis aut capillus nullum adustionis aut ignis ardorem saltem habebat (*Dan. III*). In hoc mirabili facto, naturæ scrutator qualiter ignis leniter fornacem

inclusos fovit, inquit, cum interim eodem igne viri circumstantes ejusdem substantiæ, eadem hora comburuntur. Unde ergo lenitatem hanc in una sui parte tunc ignis habuit, cum ex altera parte inimicos regnorum (a) Dei ferox illius ardor interfecit? Ignis igitur substantia vel natura in nulla nisi in aqua vel alicujus liquoris materia potest vivere, cum ipse incorporeæ intelligitur esse naturæ. Ex quo accidit, ut dum in lignis ardens, totum quod in eis ad humorem pertinet consumit, in arido cinere qui rursus terræ fuerat redditus, liquori. penuria ignem exstinguit. Eamdem quoque liquoris naturam ardoris voracitas consumendo non totam devorat, sed dum in superiora, ubi illius naturæ est copia, pergere nititur, rursus se in aera elevat. Unde familiaris vapor ille, cum ad aeris excelsa sustollitur, nebulosa facie concretus, terris iterum, unde ierat, per pluvias ministratur. Quod sæpe vastatarum adustionibus provinciarum comprobatur, et incensorum montium crebro vaporibus roreas copias deducuntibus declaratur. Tandiu igitur ignis in quacumque terrena materia perseverat, quoadusque liquorem omnem, qui in ea est, vel ipse consumat, vel quod ex suo pastu superest, sursum in aera mittat. Si vero exiguis ignis satis humidam materiam invenerit, ipse velut infirmior a validiore victus, humoris abundantiam cedit. Præterea quoque, cum lymphatica, ut supra dixi, substantia pascitur, ipsius nequaquam in aliquo vita, nisi per aerem, conservatur. Etenim si in oleo vel in quocumque fomento incendatur, si circumfusum per totum aerem non contigerit, jamjamque exstinguitur. Quamdiu ergo in aliqua terrena materia arserit, ipsius vita in aere et humore consistit. Unde potens Gubernator ignis naturam inter inimicos et servos dividere voluit, ardorem inimicis, stabilem et humidam aeris et aquæ substantiam famulis suis convertit; ut et illi per comburentem naturam accensi arderent, et hi in stabili et lymphatico vapore nihil adversitatis perpeti sentirent. Quapropter ita Scriptura dicit: *Angelus Domini descendit cum Azaria et sociis ejus in caninum, et excussit flammam ignis de camino, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem (Dan. III, 49, 50)* Ex aere enim spiritum, et ex aqua in ipso igne invenit rorem. Ecce et hanc divisionem sicut et cætera mirabilia per angelum effecit, qui pariter cum servis Dei, ut supra dixi, in ignem descendit.

CAPUT XXXII. — *De Daniele quiescente in lacu leonum.*

Daniel quoque veri Dei cultor, de quo in captivitate principio diximus, cum de tribus principibus regni Persarum et Medorum unus fuisset constitutus, regi Dario Astyagis filio, Domino præstante, præ omnibus factus fuerat charus. Sed quoniam dilectionem honor sequitur, et honor maximus invidiam suscitavit; ipsi cæteri Medorum et Persarum principes graviter invidabant. Et idcirco non valentes nisi in lege Dei sui occasionem illi aliquam, unde eum morti tradèrent, invenire, legem ex regis edicto talem fallaciam nescientis, Persarum et Medorum auctoritate firmatam statuere: Quatenus ne quisquam petitionem quacumque a quoquam deo vel homine per triginta dies postulasset, nisi a rege. Cui decreto si quis jam inveniretur esse contrarius, illum absque ulla misericordia aut clementia, devorandum leonum reciperet lacus. Quo confirmato edicto, dum diligentissima cura non desisterent observare Daniele, in domo sua ter in omni die more consueto, vero Deo suo deprehendebant genua flectere. Unde graviter ab iis accusatum, de manibus eorum erueque voluit rex. Sed hoc lex constituta Medorum atque Persarum non permisit. Quapropter moesto animo dolente rege devorandum Daniel in lacum leonibus decernitur. Sed a Dei angelo, ne insons periret, leonum ora clauduntur. Unde rex transacta insomni nocte, mane lacrymabilis ad lacum venit, ubi incolumem cubantem inter leones,

(a) Forte, ærivorium.

secura mente Daniele reperit. Imperante ergo rege, iniquisque Daniel de lacu leonum abstrahitur, quo proditores illius protinus devorandi pro eo mittuntur. Et quos inedia Danicelis esurientes fecerat, reorum sanguinis illius criminosis corpora leones recipiebant (*Dan. vi*). In hoc etiam tam insigni facto, non natura in leonibus mutatur, sed inrita a conditionis initio sumpte per angelum a Deo generatur. Blanditiem enim et lenitatem, quas castalis suis leones ostendunt, in Danicelam exercebant; et savitiam et ferocitatem, quam in prædam faciunt, in devoratis peccatoribus reddebant. Unde certum est, quod non contra naturæ suæ terminos ullam creaturam Dominus aliquid facere, sed naturarum partes qualitercumque necesse habetur, aut in defensionem et solatium eorum quos protegit, aut in detrimentum eorum quos premit, gubernare disponit. De lacu vero iterum et Habacuc translato in Belis et draconis fabulis, idcirco in hoc ordine non proutur, quod in auctoritate divinæ Scripturæ non habentur (*Id. xiv. 30, sqq.*)

CAPUT XXXIII. — *De Esdra restituyente Legem.*

Interea captivitatis tempore completo, quod Dominus per Prophetas implendum esse prædixerat (*Jerem. xxv. 12; xxxix. 10; Dan. ix. 2*), reversionem populi sui et captivitatis solutionem per Cyri regis clementiam præparabat. Quo tempore Esdras Dei sacerdos combertam a Chaldæis in archivis templi restituit Legem (*I Esdr. vi. vii*). Nempe qui eodem Spiritu, quo ante scripta fuerat, plenus fuerit.

CAPUT XXXIV. — *De bellis præcipuis que Domini auxilio peracta sunt.*

Sanctæ Scripturæ veteris Testamenti, Legis scilicet et Prophetarum mirabilium ordinem in duobus his libellis historice expositione summam posui. Quibus si quid alicujus forte melioris ingenii sagax investigatio addiderit, adhuc me non recuso discipulum fieri. Præcipua vero bella tantum auxilio Domini peracta, quæ textui divinæ Scripturæ inserta sunt, in his idcirco omisimus, quoniam etsi propter de caelo auxilium admiratione digna sunt, et figurali ratione continent multa mysteria; tamen in rerum gestarum intellectibus nihil relinquunt incerti. Scimus quod Amalech, orante Moyse, Jesus filius Num superabat (*Exod. xvii. 11-13*); et Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, proceræ altitudinis viros populus Israel interficiebat (*Num. xxi. 24, 33, et xxii. 5*). Balaam filium Sæphor regem Madian, cum Balaam illo præcipuo astrologo, Phinees filius Eleazar cum exercitu occidit. Et Jesus Bennun unum et triginta reges Chananitidis, multis conflictibus prostravit (*Josue xii. 7*). Gedeon filius Joas in trecentis viris innumera Madianitarum millia per tabas et lucernas occidit (*Judic. vii. 19-23*). Jephthe Galaadites populum de Gentium potestate belli jure liberavit (*Id. xi. 32*). Samson ille fortissimus Hebræorum, leonem sibi occurrentem nihil habenti in manibus, confregit; de

cujus postea ore et capite favum mellis accepit et comedit (*Judic. xiv. 6, 8*), trecentasque vulpes capiens igneque succensus in Philistinorum segetes dimisit (*Id. xv. 4, 5*). De quibus ille mille viros impetu suo acini mandibula solus mortificavit (*Id. 15*); et undique sedentibus circa civitatem, in qua dormitaverat, Philistæis, ambas portæ fores cum ossibus et supereminariibus et seris et vectibus pariter comprehendens, in vertice montis qui respicit Berabæe, dereliquit (*Id. xvi. 3*). Tribum quoque Benjamin propter commissum piaculum totam, exceptis sexcentis viris, omnis filiorum Israel populus post tria bella delevit (*Id. xix. xx*). Jonathan filius Saül et armiger eius stationem Philistinorum percussit (*I Reg. xiv. 15*). David filius Jesse adhuc puer et pastor ovium, uræ et leonis interfecti de ore prædam eripuit, et Goliath Philistæum de sandibulæ lapide prostravit (*Id. xvii. 34, 49*). Qui postea patientiæ virtute Saül his deprehensio inimico suo pepercit (*Id. xxiv. 8; xxvi. 10, 11*). Et rex postmodum factus, tribus gravissimis præliis prostrata Philistinorum agmina tributaria locit (*II Reg. v. 20; et viii. 4*). David solus octingentes interfecit impetu uno (*Id. xxiii. 8*). Abisai filius Sarvive levavit hastam suam contra trecentos, et interfecit eos (*Ibid.*, 18). Tres robustissimæruperunt agmina Philistinorum, ut potum darent regi David de cisterna Bethlehem, quæ in medio hostium erat (*Ibid.*, 16). Bananas filius Joiada interfecit duos leones, in Moab, et leonem in cisterna in diebus nivis (*Ibid.*, 20, 21). Ipsæ quoque virgam tenens manu, Egyptium spectacula dignum hastam habentem, occidit. Bellum quoque robustorum in Gabaam exercitui David cessit in prosperum (*II Reg. xxi. 15, sqq.*). Præter hæc maxima regis David adversus in circumta regiones bella, prospere Domini auxilio favente, seu per semetipsam, seu per exercitum sæpe peracta sunt. Bellum vero civile in saltu Ephraim in ipso Israel, in testamentum David restituit Samarizæ regnum (*Id. xviii. 6, 7*). Contra Syros et reges Damasci, nunc huc, nunc illic, alterno provenatu vergentia certamina multa fuerunt. Hæc omnia propter de caelo auxilia mirabiliter gesta, provenerunt. Sed illi operi nostro conveniens additamentum conferre non possunt; quoniam nihil in quotidianam rerum administrationem inusitatum ostendunt, dum per hominum et ipsorum etiam Angelorum dispensationes et fortitudines effecta sunt. In Machabæorum libris, etsi aliquod mirabilium numero inserendum conveniens fuisse ordini inveniat, de hoc tamen nulla cura fatigabimur: quia tantum agere proposuimus, ut de divini canonis mirabilibus exigiam, quamvis ingenio nostri modulum excedentem historicam expositionem ex parte aliqua tangeremus. Ideo et præsens libellus in hoc loco finem suum contingat, ut tertius de Novo Testamento ab Evangelii initio, Joanne videlicet et Domino primordium sumat.

LIBER TERTIUS.

De Novo Testamento.

⌘ <GO> ⌘

CAPUT PRIMUM. — *De visione Zachariæ et nativitate Joannis Baptiste.*

Octaviani Augusti Cæsaris quadragesimo primo anno, Zacharias sacerdos de vice Abia, cum in ordine suo holocaustum in templo offerebat, angelus Gabriel unus de illorum numero, qui stant in conspectu Domini, ceteri nuntio ipsi responsa deferebat: quibus subnectens, Uxor, inquit, tua bucusque sterilis Elizabeth, grandæva satis, concipiet, filiumque Joannem nomine. Altissimi prophetam et præcursorem tibi pariet. Sed incredula mente sacerdos, parum is dictis animo fidem accommodans, Quomodo, anondit. hoc fieri poterit; cum ego sim satis senex,

et uxor mea isto officio in juventute privata, in diebus suis provecctate processerit? At tamen angelus in ista nequaquam excusatione repulsus, non causa perfidiae illatum munus retraxit, sed quo a Domino quod dicebatur impleteretur, convenienti oris sui vindictæ subjectum mutum sacerdotem dereliquit: donec nascente postmodum puero, ligatæ linguæ vinculum solum est, cui nomen filii scribere tentans, Joannes, dixit, est nomen ejus (*Luc. i. 5-27, 57-64*). Convenientem autem dispensationem factum est, ut Joannes qui postea hominibus victu et vestitu et loco exempla poenitentiae præberet, et poenitentiam prædicans, etiam conceptionis ejus tempore pater poenitentis

modum ab angelo sibi impositum, donec ille nasceretur, sustineret. Aliter quoque congrue hoc signum evenerat, uti dam qui regnum colorum prædicaret nasciturus conciperetur, antiquæ Legis et Prophetarum prædicator sacerdos silentio damnaretur: quoniam Lex et Prophætæ usque ad Joannem fuerunt (*Matth.* xi, 13), ex eo autem regnum Dei evangelizatur. Qui conceptus adhuc in matris utero manens, priusquam nasceretur, cum Mariæ matris Domini introitum in domum ubi fuerat sensit, spirituali fame per os matris de nascituro ex ea Christo Domino prophetavit (*Luc.* i, 41). Dum enim Moysi spiritus in septuaginta duos consiliarios distribuitur (*Num.* xi, 25), quid mirum si pueri adhuc in utero manentis spiritus per matrem loqueretur?

CAPUT II. — De Incarnatione Domini nostri Jesu Christi, et natiuitate ex Maria Virgine.

Interea nuntius ad sponsam Joseph Mariam virginem de stirpe David talia dicta detulit, cui sine viri cognitione parturire filium Spiritus sancti munere prædixit: Hic, inquit, natus, quem omnium spondent oracula Prophetarum, magnus erit in conspectu Domini, et in æternum ore cunctorum credentium filius vocabitur Altissimi. Hinc enim præcepto munere patris sui David sedem donavit, et regni domus Jacob absque fine imperium, sine succedente hærede, in sempiternum tenebit. Quibus verbis ovans virgo accomodata fide, sine ullo incredulitatis aut inobedientiæ objectu consensus (*Luc.* i, 26-38). Sed mentem Joseph conjugis tumentem uterum videntis, quam ipse nunquam cognoverat, ista res sollicitam reddidit. Quem tamen ne hac cogitatione fatigaretur, Idem angelus de concepto puero et nascituro, et accipiendâ virgine commondit (*Matth.* i, 19-24). Quæ virgo postmodum instante tempore filium, quem sine viri semine, et carnalis oblectamento voluptatis concepit, sine damno suæ virginitatis peperit. In qua re, quamvis præter cunctorum hominum conceptionis consuetudinem, et absque viri semine factum opus ostenditur, non tamen extra naturam de muliebri utero sumpta substantia carnis nascebatur. Ex natura naturaliter naturam suscepit, qui cooperante Spiritu sancto ex materna, quamvis sola carne, veram carnis substantiam humanæ, exceptis vitiorum passionibus, integram contulit. Quam rem ne sine exemplo naturæ alicujus, velut novam in Dei creaturis dimittamus, multa animantia absque parentum coitu progigni comprobamus. Qualiter apes sine patribus foetu materni corporis tantummodo crescant, et omnia illius modi volatilia foetus suos taliter concipiunt. Sed et multæ aves absque maribus ova gignere possunt. Et talem conceptum in multis piscium generibus esse physiologi aiunt. In sola quoque carne sine patre vermibus nascitur, cui se Dominus hac de causa similem dicere per prophetam non dignatur (*Psal.* xxi, 7). Quod ergo in multis rebus consuetudo more Dominus operatur, quid naturæ contrarium dicendum est, si quando ipse voluit, ut in virginali utero Spiritus sancti dispensatione illius sine viri coitu nasceretur?

CAPUT III. — De pastoribus quibus Angeli natum infantem nuntiaverunt.

Quo nascente in Bethlehensivitate David, pastores custodiæ gregum destinati, ab Angelis imbuuntur, quod cæli rex in terra cum hominibus ex homine carnem nascendi lege assumere tunc dignaretur. Et deinde cum huic nuntio conveniens audientibus pastoribus carmen concinunt, ad cælum rursus conscendentes Angeli redeunt (*Luc.* ii, 8-15). Et in hoc conveniens ab Angelis peractus ordo conspicitur, ut prius pastoribus natus Agnus et gregibus Pastor nuntiaretur. In his duobus pueris Joanne et Jesu, præcursore et Domino, non sine historica ratione natiuitatis ordo intenditur, quod de anu unius, alter de virgine puella generatur. Christi enim præcursor per omnia Joannes Idcirco de vetula matre nasci debuit, dum ipse Veteris Legis hinc quasi novissimus filius fuit. Christus vero de puella virgine corpus assumpsit. Ipse enim est Novi

Testamenti principium, filiorumque, qui ex Nova Lege nascerentur, exordium existit. Igitur quadragesimo secundo anno Octavianj Augusti Cæsaris, temporibus Herodis regis Judæorum, ablata ex Judæis omni dominandi potestate, in oppido Judææ Bethlehem, de David stirpe, ex virgine Maria Jesus Christus Dominus nascitur. Quod competenter evenerat, ut cum regum et pontificum ex Jacob stirpe descendentium successio consumpta fuerat, qui in æternum rex est et pontifex, tunc nasceretur.

CAPUT IV. — De Magis ab Oriente et stella duce.

Nascente ergo illo puero, quem Israelitarum et Gentium Prophetæ utriusque populi salvatorem fore prædixerant, Magi de terra Hevialith ducti stella, ad eum cum muneribus longo admodum itinere venerant. Qui oblatis muneribus, et adorato per tempus puero, reversi sunt; non eadem tamen via qua venerunt, sed per aliam ad patriæ loca remeare moniti divino famine curabant (*Matth.* ii, 1-12). De hac autem stella, quod ab Jerusalem pergentibus Magis usque ad Bethlehem dux itineris fuit, Evangelii dicta exponunt. Cæterum vero qui de terra sua usque Jerusalem hanc ducem sui itineris habuisse Magos existimant, ex evangelica auctoritate firmare non possunt: quoniam Magi in terra sua cum essent, excellentem sideribus stellam videntes, Dei esse et regis, qui iuxta prophetias tam ipsorum quam ecclesiasticas (*Num.* xxiv, 17), ex Israel nasceretur, seu ex propria eorum scientia, seu angelica admonitione intelligentes, ad terram Israel venerunt; et ad Jerosolymam, ubi totius provinciæ principatus fuerat, venientes, de rege nato et pariter Deo perquirunt. Unde inventis Israelitarum oraculis vatium de eodem nato, ubi nascendi locum acciperet (*Michee* v, 2), momente subdolo sermone rege, alacres pergunt. Egressique urbem, mox ducem itineris ad Christum stellam sequentes deveniunt. De ista vero stella, utrum stella simpliciter, an angelus, an Spiritus sanctus accipiatur, etsi catholico sensui nihil repugnat, cum de singulis disputatum fuerit, arbitris majoribus eligendi liberam voluntatem ingenio nostri mensura concedet. Si enim simpliciter stellam accipiendam esse quis maluerit, a cæteris stellis in hoc ducatu quomodo deviauit? Quarum natura ab initio condita, in firmamento cæli constituta fuisse dignoscitur, sicut libri Geneseos auctoritate manifestatur (*Gen.* i, 17). Si ergo in firmamento cæli maneret, inter Bethlehem et Jerusalem dux fieri ambulantis qualiter posset? Et si per aera, agilitate more, quamvis paulo lentiore cursu propter sequentes pervolaret, assuetum in firmamento locum et cursum interim desereret. Quod nec majoribus quidem luminariis accidisse Scripturæ describunt, cum in signis aut steterint, aut reversa sunt. Nisi forte aeris ille ignis, qui tale ministerium accepit, propter similitudinem, sicut in multis diximus, stellæ vocabulum accepit. Aut si angelus habitu stellæ hoc ministerium fecit, quid repugnat, dum se Angeli quando se hominibus ostendunt, in multos transformant habitus? Quomodo et Moysi in Oreb de rubo angelus ignita facie loquebatur (*Exod.* iii, 2), et velut miles armatus Josue filio Nun extra castra in Galgalis ostenditur (*Josue* v, 13). In currum et equos igneos in ascensione Elize Angeli singuntur (*IV Reg.* ii, 11). Et quando Elisæus pueri sui oculos aperuit, in eisdem habitudinibus Angeli manifestantur (*Id.* vi, 17). In forma hospitem Abraham et Loth conspectibus se præbuerunt (*Gen.* xviii, 2; xix, 1): et Manue et uxor ejus prophetali habitu loquentem ad eos angelum viderunt (*Judic.* xiii, 9). Nimirum eorum et ista vice angelus dux Magorum efficitur, qui astrologis in stellæ similitudinem et clarissimis sideris fulgorem transformatur. Licet enim in imagine rerum, quæ Joanni in Apocalypsi sua per visionem dicuntur, huic tamen intellectui non contra facit, *Stellæ septem, Ecclesiarum septem Angeli sunt* (*Apoc.* i, 20). Unde quamvis in spiritu, dum tamen stellæ Angeli dicuntur, quid repugnat, si etiam in hoc loco stella angelus dictus esse sensiat? Vel certe si neque angelus, neque stella fir-

momenti, neque alius quicquam ignis hæc stella fuisse designatur; Spiritus ergo sanctus stella hæc fieri conceditur. Qui sicut per tantum corporalis specie columba descendit super Jesum Dominum in Jordane (*Math. iii. 16; Luc. iii. 22*): sic Genes ad-ventrices, stellæ specie dicitur ad cruxatula Domini nascentis in carne. De quo per parabolum Balaam astrologus loquebatur, *Uritur stella ex Jacob* (*Num. xxiv. 17*), rutilum scilicet lumen spiritualis gratiæ Christi, qua non infidelitatis Gentium illuminatur. Sicut ergo in igne super Apocryphos postea in convulsio Sine descendit (*Act. ii. 3*), ita in specie stellæ Magos ad Dominum Spiritus sanctus deduxit.

CAPUT V. — De baptismo Christi.

Hic igitur puer scientia præbuit ætatem, donec trigentesimum annum agens ad Jordanem venit, et ab Joanne, de quo supra diximus, Zachariæ filio, qui tunc populum in eam credituram qui venturus erat, baptizabat, et ipse baptismum Agnus ante suscepit, et confitendum unda Jordanis lavavit. In specie columba Spiritus sanctus super eum descendit, et Patrem de caelis loquentem de se audivit, *Hic est Filius meus dilectus, in quo sibi animæ mea complacuit*. Cum his signis caelum apertum vidit, et ita baptizatus de fluminis lavacro ascendit (*Luc. iii. 21, 22*). Ad baptismum vero Domini Jesus exivit, non quod baptismi sacramento et lavacro egeret, qui proprii aut originalis peccati nullam culpam haberet; sed ut aquas, quibus quavis in delicto Adæ Deus non maledixerat, terræ qua continebantur maledicto infertis purgaret. Et ne quisquam Baptismi sacramentum negligeret, dum qui sine peccato fuerat, baptismi aquas inivit. Et ne quisquam ab inferiore baptizari parvi penderet, dum Dominus a terro suo mergi undis baptismi appeteret. Et quatenus adhuc a diabolo, se, donec tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lavacro indigentem, inter pollatos peccaminibus ablu aquis conspiceret. Spiritum vero sanctum super se in baptismo descendentem vidit, et vocem Patris de caelo se constituentem Filium suum audivit, et caelum coram se apertum conspexit. Non quod ante baptismum suum hæc omnia Dei Filius non haberet, sed ut Baptismi sacramentum quid vileat ostenderet. Non enim tunc Spiritum ille coepit accipere, qui eandem cum Spiritu sancto substantiam creditur habere. Nec tunc illum Pater Filium suum primitus professus esse, cui dixit, *Ex utero autem Luciferum genui te* (*Psal. cix. 3*): ante videlicet omnem angelicam creaturam, quæ Luciferi appellationem per Scripturas sæpe tenet. Neque tunc illi aperiri cœperat thalamus cœlorum, qui ait, *Calum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum* (*Isai. lxxvi. 1*). Sed idcirco hæc omnia sancta Trinitas in baptismo Domini concessit, ut sciret unusquisque nostrum, quid muneris in sacri Baptismatis mysterio suscipit. Tunc enim Spiritum sanctum qui-que peccatorum sordibus ablutus accipit, et a Deo Patre profiteri filius adoptionis gratia incipit, et civem cœlestis patriæ Angelorum sanctorum consors intelligi. Quamvis vero corporali specie Spiritus sanctus super Dominum descendere dicitur, non tamen de avibus sumpsisse columbam, sed ex aere, minime dubitatur. Nequaquam enim ex avibus Spiritum sanctum necesse fuit corpus assumere, dum aves sibi comæx statutam (a) in nullo transgressæ sunt legem nature: sed si in aliquo transgrederentur, in hoc tantum meriti non haberent, ut pote nec æterna, nec rationalis creatura, ut a Spiritu assumptione carnis a delicti vindicta solveretur. Sed quod Filii persona corpore carnis humanæ inducatur, conveniens erat ut Spiritus sancti persona per corporalem speciem super eum descenderet, et Patris vox corporalis de nube per aerem corporis auribus audiretur. Præterea quoque idcirco in nube et columba imagine Pater et Spiritus sanctus ad baptismum descendunt, quoniam aquaticæ naturæ res illæ aliquid

habuerunt. Dum enim in terra Filius ad baptismi mysterium aquæ creaturam elegerat, necesse fuit ut et Pater per aquaticam nubem intenderet, et Spiritus sanctus illud corpus, quod de aqua in principio factum est (*Gen. i. 20*), ex illa nube acceptum simularet, ut sic tota Trinitas eandem voluntatem, sicut habet, ostenderet.

CAPUT VI. — De Christi tentatione et jejunio.

Cum ergo de aqua Dominus Jesus baptizatus, cœlestium ascendit, ut diabolo daret occasionem tentandi, avia deserti petiit, ubi et quadraginta dies, et totidem noctes multo humani potus suffragio fultus jejunavit. Inque per tria tentatus, in quibus primus homo seductus est, tentantem satanæ tribus responsionibus vict (*Math. iv. 1-11*). In diaboli tribus propositionibus tota iniquitas: in Christi vero tribus responsionibus, quibus diabolus respigitur, tota justitia fuit. Cum iniunctis daturatur et vincitur, et humano generi libertas et redemptio preparatur. In hoc namque satanas dum se supra aeternam¹ elevare voluit, qui sub eo illic usque fuerat, id est, homo per Domini victoris auxilium ultra ipsam excrevit. Et dum illum qui ab omni impedimento liber² fuerat, alligare tentabat, interim victus ille, quem ipse tenebat in carcere, quibus tenebatur vincula deponit. Et dum contra se fortiosem repugnare nititur, interim ipse qui erat infirmior, adversas eum roboratur. Et cum qui hoc usque de caelo tantum in terram eiecit fuerat, terrore³ etiam de terra ad inferna cum migrare Dominus jubebat. Quadraginta dierum inedia Domini incarnatio sustinere sine vitæ periculo poterat: quoniam sermo dominicus, qui Moysen per aera quadraginta diebus bis renovaverat, hic Christi artus et nervos intus irrigabat. Quare igitur consummatis quadraginta diebus et quadraginta noctibus esurire Dominus Jesus describitur, cum Moyses et Elias tanti temporis per jejunium famem pati non memorantur (*Exod. xxiv. 18, et xxxiv. 28; III Reg. xix. 8*)? Famem vero et laborem Redemptor noster consummato tanto dierum numero sustinuit, quatenus et tentatori occasionem tentandi inferret, et nosceretur quam veram humanæ carnis substantiam gestaret. Unde nec extra humanum opus et in hoc jejunio aliquid egit novi, dum temporis quod prius homines jejunaverunt, spatium non excessit.

CAPUT VII. — De virtutibus Evangelii usque ad ambulacionem super mare.

Devicto ergo adversario et quadraginta dierum perfecto jejunio, per Judæam et Galilæam Israeliicam populum ad vitam salutis vocabat, et duodecim primarios sibi milites ex omnibus speciali electionis munere segregabat (*Math. iv. 17, seq.; Luc. vi. 13-16*). Et quatenus de invisæ et interæe substantiæ, animarum videlicet sanitate, faceret fida omnium corda, etiam in servi⁴ potestate visibiliter nulla resistente vi languoris curata reddebat corpora. Unde cum prædicans Evangelium regni Dei, Galilæam circumiret, et promiscuum vulgus varia ægritudine pressum cerneret, quosdam oculorum præsentis defectio lucis lætitiæ privabat. alios perfeas per totius corporis superficiali lepra fœdaverat, nonnullos pedum frustratos habita forma, curavit. In paralytico autem a quatuor viris portato, tria divina opera cernuntur, dum dimittitur ei peccata, et præsentis ægritudinis plaga verbo tunc solvitur, et cogitationibus more Dei omnia scrutantis respondetur (*Math. ix. 2-6; Marc. ii. 3-12*). Et in hoc viro ostenditur quosdam propter animæ maculas dolore grassari. Quomodo mutus loqui non poterat, cum Verbum Dei Patris responsa ab illo postularer? Qui in ore asiæ faciundiam reperit, quomodo humanam linguam, quamvis mutam, ad verba non solidaret? Et cum

¹ Ms. Aud., altorem.

² Ms. Aud., sacer.

³ Mss., errore.

⁴ Ms. Aud., inferens

(a) Porta, constitutum.

justitiæ lux, quæ in mundum venit, appareret, qualiter cæcus non videret? Et qua potestate diabolus in homine permaneret, ad quem ejiciendum quomodo ilium peccantem de cælo expulerat, Christus veniret? In quinque panibus et duobus piscibus quinque millia saturantibus, continentur miratione digna tria, scilicet materiæ paucitas, et populi saturati multitudo, et fragmentorum copia (*Math. xiv, 15, 21*).

CAPUT VIII. — De ambulante Domino super undas.

Dominus de terra discipulos petens, necesse habuit in undis ambulare. Causa hujus Petri fides fuit, id est, ne si solus Christus id egisset, veritatem carnis dubiam relinqueret. Dum autem Petrus filius viri et mulieris hoc faceret, per imperantis Christi auxilium, nullam de carne Virginis filii dubitationem admittit (*Math. xiv, 26, 29*). Sed quæri potest, utrum Domini et Petri corporum levigata natura, ut illa aqua sustineret, an aquæ substantia solidata est, ut corpora humana fulcire posset? Quamvis ergo utrumque hoc fieret, non contra naturam, Domino præcipiente, esset, si aut aquam solidaret, aut humanam Domini jussio carnem levigaret; ut militantes in Scytharum oris, ut antiqui ferunt, et super æquorum auribus (a) proludant, natandi arte quoque imbuti, inmerso medio in profunda vix subeunt. Hominibus ergo illud valentibus, quid mirum si Domino luperaute caro levigaretur? præsertim cum resurrectionis corpora in tantum levigantur, ut non solum crassa aqua, sed etiam nubibus et aere sustineantur, ut Apostolus ait, *Rapiemar ad occurrendum Christo in aera* (*I Thess. iv, 16*). Aliter si aquæ naturam solidatam esse quisquam eligerit, quoniam aqua terrenam habet crassitudinem, ut cum se gelu perstrinxerit, in duriorum quam terræ ipsius soliditatem, rigeat, et multitudinem sufferre valeat, et postea calida aura resolvat. Vel certe, si liquidas undas non perstrinxerit natura, quæ aquis inserta est, ligna quamvis grandia, et heterorum animalium corpora, et naves liburnicas supernatantes sustinere consuescit. Illa soliditas Domino imperante facta, nec mirum sietiam Petrum disidentem non sustinet, cum insidere Domino volente etiam terra non sustentabat, ut Dathan et Abiron (*Num. xvi, 31*).

CAPUT IX. — De cæteris virtutibus Domini nostri Jesu Christi.

In naturali rerum administratione binæ rationes deprehenduntur. Deinde inferior ratio quotidiana rerum administratio intelligitur, ut de aqua in animalibus sanguis sit, et unda salsa per nubes aut terræ infusionem indulescit. Et ratio superior inusitata gubernatio sit, quæ in miraculis rerum dignoscitur, ut in sanguinem aquam in Ægypto in momento, et intincto ligno in dulcedinem Deus commutavit (*Exod. vii, 20, et xv, 25*).

CAPUT X. — De panibus et piscibus saturantibus millia populorum.

Quapropter et panem de parvo semine juxta inferiorem rationem in magnam segetem per longi temporis administrationem innumerabilium hominum partum procreat; quem secundum superiorem rationem de materia modica in momento per benedictionem multiplicat. Sic et pisces per primam benedictionem multiplicat, quando dictum est, *Crescite et multiplicamini, et replete uquas maris*. (*Gen. 1, 22*). Quorum nunc carnes per superioris rationis causam, ad turbarum saturitatem præsentî benedictione multiplicantur (*Math. xiv, 19; Joan. vi, 11*).

CAPUT XI. — De visione Domini in monte cum Moyse et Elia colloquentibus.

Licet in hac ostensione (*Math. xvii, 2, seqq.*) Domini facies solari splendore fulserit, non tamen ipsa caro splenduit, sed divinitas latens in corpore, luminis sui portiuiculam conspiciendam foris videntibus, quantum poterant, concessit. Unde ergo vesti-

(a) Forte, *Elionibus*.

menta candorem nivis habuerunt, dum neque de carne, neque de divinitate erant? Nisi forte ut per carnem divinitas foris illuxit, sic et caro illuminata de divinitate, per vestimenta radiavit. Moysea autem et Elias specialiter ad talem ostensionem, vel ut Legis et Prophetiæ principes ad finem conducuntur, vel ideo ut Moysei cornuta facies, in quam non poterant filii Israel intendere (*Exod. xxxiv, 35; II Cor. iii, 13*), et Elias curru igneo raptus (*IV Reg. ii, 11*), comparato Christo obscurarentur. Et cum isti quadraginta dies jejunasse Scripturæ vocibus memorantur; de Jesu tantum Domino his præsentibus, Patris ac illis pronuntiantis testimonium. Sed dum Elias manens adhuc in corpore vel ad talem conductionem venerat, quid de Moyse dicendum est? utrum in corpore iterum ad hanc ostensionem aderat; an ex aere simulatum, sicut Samuel visus est, habitum sangebatur? Et si suo corpore indutus venit, si hac vice resurrectionem suam, quæ cæteris non nisi in novissimo est futura, complevit? De qua questione auctores una eademque sententia prolata non differenter dicunt, quod dum Dominus cum tribus discipulis suis, et Elias, non cum imaginatis sed veris corporibus convenisse non dubitantur, et ipse Moyse in suo vero corpore de sepulcro resumpto videtur. Sed si Dominus Jesus, primogenitus mortuorum recte creditur (*Apoc. 1, 5*), Moysei iterum post hanc visionem corpus sepulturæ commendatur, ut ipsum in novissimo die, quando resurgent mortui, assumere possit¹.

CAPUT XII. — De Lazaro et cæteris resuscitatis mortuis.

Immobili ergo voluntate Deus universorum vitas certo fini et termino præordinavit: quorundam igitur vita, non ut moriantur, morte interfici videtur, sed ut per hoc qui eos resuscitant, clariore, utpote Deo chari, hominibus etiam habeantur. Unde de ipso Lazaro discipulis a Domino dicitur, *Hæc infirmitas non est ad mortem, sed ut Filius hominis per eam clarificetur*. Ecce hoc dicto Lazarus cito moritur: sed tamen per Filium Dei, qui in eo clarificatur, quarto die resuscitatur (*Joan. xi, 4, 44*). Quod non spatium vitæ ejus sine mutatione Dominus disposuit facere, sæpe retrahere simulat, ut partum uxoris Abraham et Isaac distulit, ut gratius foret. Et Dominus occasiones præstat, ut quod ipse alicui donare cupit, indulgere rogetur. Si etenim ea quæ non disposuit, aliquis sanctorum rogaverit, nullo modo fieri permittit: ut quod Moyse terram promissionis ingrederetur (*Deut. xxxiv, 4*); et Paulus ut ab eo angelus satanæ recederet (*II Cor. xii, 8, 9*), et petentes non impetraverunt. De omnibus ergo generaliter mortuis tale quid isentitur, quod ideo prima vice moriuntur, ut per illos digni clarificentur. In his enim octo mortuis, quos divina Scriptura Veteris et Novi Testamenti resuscitados commemorat, hoc considerandum est, quod de eorum primo, id est, filio viduæ, quem Elias suscitaverat ita refertur: *Revertatur, obsecro, anima pueri* (*III Reg. xvii, 19*). De novissimo, id est, de Eutycho in Actibus Apostolorum: *Et sublatus repertus est mortuus*. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus, dixit, *Nolite turbari, anima enim ejus in eo est* (*Act. xx, 9, 10*). Cautè utrumque intelligendum est, quod viduæ filius mortuus est, atque anima ejus reverti a Propheta postulatur: alter vero mortuus est, et in eo ejus esse animam Paulus dixit. In utroque namque Scriptura vera est, quia mentiri non potest. Sed qua ratione recipi potest, ut in membris occultari corporis posset mortui anima? Nisi forte anima, quæ incorporalis est, corpori inesse occulte creditur. Sed quidam intelligendi laborem vitantes, dicunt de Eutycho, quod emittens animam ita mortuus est, ut post modicum intervallum anima revertente Pau-

¹ Ms. Aud., *operetur*.

luna dixisse potest, *Anima illius in eo est. Sed tamen Scriptura tacet, si egressa est aut revera anima. Cæteri vero sex mortui, quibus nec egressæ animæ, nec reverte sentiantur, sine ulla hinc ambiguitate præstant quod mortui sint, et divina operatione resuscitati sint.*

CAPUT XIII. — De solis eclipsi in passione Domini.

Solis defectio juxta carnem, non ut solet, quando luna accenditur, facta erat; sed in plena luna, scilicet quinta decima die mensis, ne casu putaretur fuisse, quod evenerat: et tantam lucem solis media die tenebræ obscuraverunt, ut per tres illas horas defectiois, stellæ in cælo visæ sint (*Luc. xxiii, 44, 45*).

CAPUT XIV. — De corporibus sanctorum venientibus de monumentis suis post resurrectionem Domini.

Sancti venerunt de monumentis suis post resurrectionem Domini (*Matth. xxvii, 53, 55*): sed rursus in monumenta, quomodo et de Moyse meminimus, rediierunt; ubi resurrectionem omnium novissimam expectant, ut Apostolus ait: *Hi omnes testimonio fidei probati inventi sunt, non acceperunt remissionem a Deo pro nobis melius aliquid providente, uti ne sine nobis consummarentur* (*Hebr. xi, 39, 40*). Si igitur isti et Moyses his resurgere, in hac ostensione utique, et in novissima sanctorum resurrectione, credendi sunt, dum semel mortem sibi inditam Adæ delicto gustaverunt? Sed hoc absit a catholica fide ut semel morientem bis credat quis resurgere. Nisi forte his mori Moysen et istos aliquis dicat. Sed nusquam de his scribitur, qui sic apparuerunt, resurrexerunt; sed aut vivere, aut apparuisse, vel de sepulchris exisse. Nomen autem resurrectionis in iis, qui post mortem in vita hac conversati sunt, aut in Domini solius, aut in futura omnium resurrectione ponitur. Talis autem apparitio istorum, nec ad vitam humanam, neque ad resurrectionem futuram pertinet; sed ad confirmationem dominicæ resurrectionis, et ad credulitatem resurrectionis animarum ex inferis, talis apparitio animos movet. Sicut in resuscitatis mortuis similitudo tantum, non mors continua fieri

cernitur; ita et in his similitudo resurrectionis, non ipsa resurrectio ostendebatur. De continua enim morte nullus ad vitam indeciduum, nisi Dominus, usque ad novissimam diem revertitur; et a vera resurrectione nunquam in mortem iterum aliquis retrahitur.

CAPUT XV. — De cibo Domini post resurrectionem.

Hinc autem carnalem cibum qualiter resurrectionis caro susceperit, docti requirunt, dum resurrectura corpora spiritalia esse cuncti fideles sciunt, ut dicitur, *Resurgat corpus spirituale* (*I Cor. xv, 44*). Quapropter resurgant corpora non gustatura, sano sensu creditur possibilitatem edendi cibos, si necesse foret, habitura. Hæc Dei exempla minime denegant, ut Angeli juxta illicem Mambre (*Gen. xviii, 8, 9*). Sed hoc non ut nos ruminatos cibos stomacho et intestinis coæferunt, sed statim ut accepta, velut videntur, degustant, in spirituales naturam, non ex parte, sed tota transformant.

CAPUT XVI. — Petrus paralyticum restituit.

Convenientia de Spiritu sancto in columba super Christum, et in igne super Apostolos perscripta sunt, et quando diximus de divisione linguarum et de virtutibus Apostolorum post acceptam Spiritum, in excitatione eleemosynarum et paupertatis professione, quando Petrus paralytico dixit, *Surge et ambula* (*Act. iii, 6*), Magistri præceptum servans: *Nolite habere aurum, neque argentum* (*Matth. x, 9*), dum soli Deo servius de iniquo mammona expeditus fuerat, verbo imperii morbo ligatum cito solvebat.

CAPUT XVII. — Virtus Petri.

Ecce quanta est apostolica virtus in Christo, sanum Ananiam dum Petrus arguit per sermonis tantum imperium, morte ligavit (*Act. v, 4, 5*); et Tabitham mortis vinculo ligatam, eadem imperii potestate dissolvit (*Id. ix, 40*). Ideoque prius Ananias et Saphira in conspectu Ecclesie cito mortui sunt, ut apostolica auctoritas quanta esset ostenderetur; et quam magnum peccatum esset, quod oblatum est iterum ab Ecclesia retrahere, monstraretur, et cæteri exemplo hujus castigarentur.

ADMONTIO

DE SEQUENTI OPUSCULO.

Non Augustini, sed Alcuini est isthæc de Benedictionibus Jacob patriarchæ questio expositioque historica et allegorica, decerpta nimrum ex ipsius libro Quæstionum in Genesim. Quanquam etiam apud Hieronymum sub iisdem ac totidem fere verbis in opusculo, quod item Quæstionum in Genesim inscribitur, expositionem priorem reperias; posterioris vero expositionis partem postremam apud Gregorium in libris Moralium in Job. Imo utraque ex integro, sed ordine nonnihil diverso, atque aliquot permutatis vocibus, habetur in tertio libro Commentariorum in Genesim, qui Eucherio Lugdunensi tributi olim falso fuere, editique in Bibliotheca Patrum.

DE BENEDICTIONIBUS

JACOB PATRIARCHÆ.

Quid intelligendum est de benedictionibus, quibus Jacob patriarcha benedixit filios suos? An historice vel allegorice intelligendæ sint, dum dicit, *Congregamini, fili Jacob, ut annuntiet vobis quæ ventura sunt in novissimis diebus* (*Gen. xlix, 2*): et si videtur ex his verbis magis allegoriam sonare quam historiam? Resp. Utrunque vero, et historiam et allegoriam: historiam de divisione terræ repromissionis, quæ di-

visiones dividendæ erant nepotibus eorum; et allegoriam de Christo et de Ecclesia in novissimis temporibus futura. Sed prius historię fundamenta ponenda sunt, ut aptius allegoriæ culmen priori structuræ superponatur.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principium doloris mei: prior in donis, major in imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas; quia ascendisti ex-